

T.C.
İZMİR DEMOKRASİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE'DE İÇ GÖÇÜN BELİRLEYİCİLERİ ÜZERİNE EKONOMETRİK BİR
MODEL ÇALIŞMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yekta Sinem ÇİMEN

1818109006

İktisat Anabilim Dalı

İktisat

Doç.Dr.Ferhat TOPBAŞ

OCAK, 2022

T.C.
İZMİR DEMOKRASİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE'DE İÇ GÖÇÜN BELİRLEYİCİLERİ ÜZERİNE EKONOMETRİK BİR
MODEL ÇALIŞMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yekta Sinem ÇİMEN

1818109006

İktisat Anabilim Dalı

İktisat

Doç.Dr.Ferhat TOPBAŞ

OCAK, 2022

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum Türkiye'de İç Göçün Belirleyicileri Üzerine Ekonometrik Bir Model Çalışması” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla beyan ederim.

Ocak 2022

Yekta Sinem ÇİMEN

ÖNSÖZ

Çalışma sürecinde yol gösterici olan, bilgi birikimi ve olumlu tavırları ile çalışmama farklı açılardan bakıp cesaretlenmemi sağlayan, beraber çalışmaktan ve her zaman öğrencisi olmaktan gurur duyduğum değerli danışman hocam Doç. Dr. Ferhat TOPBAŞ'a sonsuz teşekkür ederim.

Ayrıca tüm hayatım boyunca yanımda olan, aldığım kararları her zaman destekleyen ve moral veren annem Sibel Kılınç'a ve kardeşim Oytun Tonguç Çimen'e sonsuz şükranlarımı sunar, teşekkür ederim.

ÖZET

İnsanlık geçmişi kadar öncelere dayanan göç olgusu, bireylerin farklı sebeplerle yer değiştirme isteklerinin neticesinde oluşan bir kavramdır. Nedense sonuçları ile bireylerin yaşamlarına etki eden göç, terim olarak zamanla farklı nitelikleri taşımış ve incelenmesi gerekli olan bir konu durumuna gelmiştir. Bugüne kadar Türkiye’de i göç ve dış göç etkilerini oldukça yoğun olarak göstermiştir. Fakat i göç sürecinin daha aktif olarak gözlemlenmesi sebebiyle bu çalışma da genel olarak i göç olgusu üzerinde durulmuştur. Buradan hareketle bu çalışmada Türkiye’de i göçün belirleyicileri üzerine ekonometrik bir model çalışmasının yapılması amaçlanmıştır.

Çalışmada ileriye doğru adımsal regresyon tekniği kullanılmış olup, TÜİK 2020 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sisteminden 81 ilin toplam aldığı ve verdiği göç sayılarına ulaşılarak Türkiye’de i göç üzerinde etkisi olan faktörlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Değişkenler; illerin aldığı ve verdiği göç sayıları üzerinden net göç sayıları, illerin farklı eğitim düzeylerine ait öğretmen başına düşen öğrenci sayısı, içme suyu şebekesi bulunan nüfus oranı, il düzeyinde konut satış sayıları, il düzeyinde tüketici fiyat endeksi, Dolar ve Türk Lirası üzerinden kişi başına gayrisafi yurtiçi hasıla ile il düzeyinde suç türü ve suçun işlendiği illere göre cezaevine giren hükümlü sayısı seçilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Göç, i göç, i göç belirleyicileri.

ABSTRACT

The phenomenon of migration, which dates back as far as the history of humanity, is a concept that is formed as a result of individuals' desire to relocate for different reasons. For some reason, migration, which affects the lives of individuals with its results, has had different qualities over time as a term and has become a subject that needs to be examined. So far, Turkey has shown the effects of internal and external migration quite intensely. However, due to the fact that the internal migration process is observed more actively, this study focuses on the phenomenon of internal migration in general. From this point of view, in this study, it is aimed to conduct an econometric model study on the determinants of internal migration in Turkey.

In the study, in order to determine the long-term relationships between the net migration rate and GDP per capita, the rate of the population with higher education and the housing price index; data of the 5 provinces with the highest number of immigrants in Turkey in the period of 2010-2019 which is after the 2008-2009 global economic crisis and before the Covid-19 pandemic were used. In the Westerlund cointegration test, which was conducted to determine the cointegration relationships between the variables; it has been determined that there is a long-term cointegration relationships between net migration rate and GDP per capita, population with higher education and housing price index. In addition, as a result of the AMG test performed to determine the direction and degree of the independent variables' (GDP per capita, the rate of the population with higher education and housing price index) effects on the dependent variable (Net migration rate); it was seen that GDP per capita and the rate of the population with higher education have a positive and significant effect on net migration rate while the housing price index didn't have a significant effect.

Key Words: Migration, internal migration, internal migration determinants.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	3
1. GÖÇ OLGUSUNA GENEL BİR BAKIŞ.....	3
1.1. Kavramsal Olarak Göç Olgusu.....	4
1.2. Geçmişten Günümüze Göç.....	7
1.3. Göç Türleri.....	9
1.3.1. Geçici ve Sürekli Göç.....	10
1.3.2. Bireysel ve Kitlesele Göç.....	11
1.3.3. Gönüllü ve Zorunlu Göç.....	12
1.3.4. Yasal ve Yasadışı Göç.....	14
1.3.5. Dış/Uluslararası Göç.....	15
1.3.6. İç Göç.....	16
İKİNCİ BÖLÜM.....	20
2. İÇ GÖÇ KAVRAMINA GENEL BAKIŞ.....	20
2.1. İç Göç Olgusu.....	20
2.2. İktisadi Yaklaşımlar Bakımından İç Göç Teorileri.....	22

2.2.1.	Temel Göç Teorileri	22
2.2.2.	Ravenstein'in Göç Kanunları	23
2.2.3.	Stouffer'in Kesişen Fırsatlar Teorisi	26
2.2.4.	Everett Lee'nin İtme Çekme Teorisi	27
2.2.5.	Petersen'in Beş Göç Tipi	29
2.3.	Ekonomik Temelli Göç Teorileri	30
2.3.1.	Neoklasik İktisadın Makro Göç Teorisi	30
2.3.2.	Neoklasik İktisadın Mikro Göç Teorisi	32
2.3.3.	İkili İşgücü Piyasası Teorisi	36
2.3.4.	İşgücü Göçünün Yeni Ekonomi Teorisi	37
2.4.	İç Göç Teorileri Çerçevesinde Göçe Neden Olan Faktörler	40
2.5.	İç Göçün Sonuçları	42
2.6.	Literatür Taraması	46
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM		50
3.	METODOLOJİ	50
3.1.	Araştırma Modeli ve Veri Seti	50
3.1.1.	Binominal Lojistik Model	50
3.1.2.	Veri Seti ve Yöntem	51
3.1.3.	Analiz ve Bulgular	52
SONUÇ		56
KAYNAKÇA		57
ÖZGEÇMİŞ		63

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1:Değişken Tanımlamaları.....	51
Tablo 2:Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler.....	52
Tablo 3:Adımsal Ki-Kare Sonuçları(Nihai Adım-4).....	53
Tablo 4:Model Özeti.....	53
Tablo 5:Doğru Sınıflandırma Tablosu.....	54
Tablo 6:Model Sonuçları.....	54

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Çıkış ve Varış Bölgesi Farkları İle Göçte Karşılaşılan Engeller.....28

GİRİŞ

İnsan yaşamında ve toplumsal alanda oldukça çok etkisi olan göç olgusu, insanlık tarihinin başından bu yana varlığını koruyan bir yer değiştirme eylemi olarak ifade edilmektedir. Kişiler her daim bir akış içinde işsizlikten eğitim problemlerine, açlıktan iklim farklılıklarına kadar pek çok sorun nedeniyle göç etmişlerdir.

Genel olarak göç, kişi veya toplulukların politik, kültürel, ekonomik, sosyal ve güvenlik gibi farklı sebeplerden kaynaklanan bir yerden diğer bir yere taşınması olarak ifade edilmektedir. Göç olgusu, yıllardır pek çok ülke için toplumsal problem durumuna gelmiş ve günümüzde de önem arz eden bir sorun olma statüsünü korumaktadır. Toplumlar veya bireyler yönünden çeşitli sebeplerle meydana gelen göç, sonuçları ile de göç veren ve alan yerleri de çeşitli yönlerden etkilemektedir. Öte yandan göç olgusu, aynı zamanda toplumsal farklılığın nedeni ve sonucu olmuştur.

Ortaya çıktığı alanlarda göç, politik, ekonomik, kültürel, ailevi ve başka sebeplerle de oluşabilmektedir. Bunlar; işsizlik, toplumsal sorunlar, yoksulluk, üretim teknolojilerindeki meydana gelen farklılıklar, nüfus artışı, sosyal ve kültürel imkanlardan yararlanma seviyesi, iletişim, istihdam ve ulaşım olanaklarındaki ilerlemeler ortaya çıkarmaktadır.

Göçlerin meydana gelme sebep ve sonuçları sosyoekonomik yönden pek çok problemi de ortaya çıkarmaktadır. Genel olarak az gelişmiş yerlerden gelişmiş alanlara ya da kırsal kesimlerden kentsel alanlara doğru yapılan iç göç, topluma politik, ekonomik ve sosyal değişimlere neden olmaktadır. Özellikle iç göçler ile beraber kentlerdeki nüfus artışının hızlanması ve göç edilen alanlardaki farklı problemlerin meydana gelmesi bölgesel dengesizliklerin ortaya çıkmasına temel oluşturmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra 1950'li senelere dek Türkiye'de önemli bir iç göç hareketi olmamıştır. Ancak 1950'li seneler ile başlayan ve neoliberal politikaların egemenliğini sürdürdüğü 1980'li seneler ile hızlanan önemli bir iç göç hareketi meydana gelmiştir. Önceleri genellikle kırdan kente doğru olan bu göç hareketi daha sonra kentten kente veya kentten kıra şeklinde yaşanmaya başlamıştır. 1960'lı seneler ile başlamış olan planlı dönemle beraber Türkiye'de gittikçe artış gösteren bölgeler arasındaki dengesizlik, iç göçlerin en önemli sebebi olduğu hükümetlerce kabul görmüştür. Fakat uygulanmakta olan kamu politikalarının etkili olmamasından dolayı ülkenin doğusundan batısına doğru ciddi bir göç hareketi meydana gelmiştir. Bu süreçte iç göçlerin etkileri, ülkenin sosyal ve ekonomik yapısında da önemli değişikliklere neden olmuştur. Göç ile

birlikte meydana gelen sosyal sorunlar, günümüzde Türkiye'nin karşılaştığı en önemli konulardan biridir. 1950'li senelerden beri Türkiye'de iç göç hareketleri önemli bir olaydır. Genel olarak Türkiye'de iç göç, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi illerinden, endüstrileşmiş ve görece kişi başına gelir seviyesinin fazla olduğu Batı Bölgelerindeki illere doğru gerçekleşmektedir. Bu nedenle bireylerin yaşam sürdürdükleri yerlerden ayrılarak yeni yerlere göç etmelerinin esas sebebi iyi bir istihdam, gelir, kamu hizmeti kaynaklı daha iyi bir hayat beklentisidir. Lee (1966), göçmelerin yaşam sürdürdükleri yerleri ve göç etmeyi düşündükleri yerlerin olumlu ve olumsuz taraflarını değerlendirerek göç sürecinde yaşayacakları güçlükleri de göz önüne alarak göç kararı vereceklerini öne sürmüştür(Kandemir,2017: 276).

Bu bağlamda iç göçlerin nedenleri öncelikle kalkınma planları olarak pek çok çalışmada yer almıştır. Fakat Türkiye'de bölgesel verilerin yeterli olmaması sebebiyle iç göç üzerine gerçekleştirilen araştırmalar sınırlı kalmıştır. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'ne 2007 senesinde geçiş yapılması ile senelik göç verilerinin elde edilmesi bu yöndeki araştırmaların çoğalmasına yol açmıştır.

Türkiye'de iç göçün belirleyicilerine yönelik araştırmalarda ekonomik unsurların yanında göç edilen yerdeki kamu hizmetlerinin (Gür ve Ural, 2004), göç eden kişilerin yaş, eğitim durumu, cinsiyet gibi özelliklerinin, sosyal ağların (Filiz tekin ve Gökhan, 2008) ve göç edilen bölgenin coğrafi konumunun (Gezici ve Keskin, 2005) göç kararı üzerinde etkili olduğu neticeleri elde edilmiştir. Türkiye'de iç göçün belirleyicilerinin tespit edildiği araştırmalarda kamu hizmetlerinin ve gelirin göç kararı alınmasında etki gösterdiği neticesi elde edilirken, işsizlik oranının göç kararı alımındaki etkisine dair çeşitli araştırmalarda çelişkili sonuçlar elde edildiği görülmüştür.

Bu çalışmada iç göçün belirleyicileri üzerine etkisi olan faktörlerin ekonometrik bir model ile açıklanması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda çalışmanın birinci bölümünde göçün genel tanımı ve göç türlerine değinilmiştir. İkinci bölümde iktisadi yaklaşımlar bakımından iç göç teorileri ve ekonomik temelli göç teorileri açıklanmış, iç göç teorileri çerçevesinde göçe neden olan faktörler ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde seçilen değişkenlere ileriye doğru adimsal regresyon tekniği uygulanarak 2020 yılı iç göçün belirleyicileri üzerinde yapılan analizler neticesinde elde edilen ampirik bulgulara yer verilmiştir

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GÖÇ OLGUSUNA GENEL BİR BAKIŞ

Göçlerin temel nedeni, sosyo-ekonomik koşulların dağılımında, ülkenin mekansal olarak farklılıklar göstermesi yani iller ve bölgeler arasındaki gelişme farklılığıdır. Bölgeler arası dengesizlik iç göçlerin hem sebebi hem de sonucu olarak kısır döngüye yol açmıştır. Toplumsal refahın dengesiz dağıtılması döngünün devam etmesine yol açmaktadır (Başel, 2007: s.5).

Göç olayı, ülke içerisinde farklı bölgeler arasında ve ülke ile yabancı ülkeler arasında süreklilik arz eden nüfus hareketidir. Göçler, direkt olarak ülkelerin ya da küçük toplumların nüfusunun azalış ya da artışını etkileyen önem arz eden unsurlardan birisi olup aynı zamanda cinsiyet ve yaş yapısında da farklılıklara yol açmaktadır. Bu farklılıklar göç alan ve veren bölgeler bakımından birbirlerine zıt bir şekilde meydana gelmektedir. Göç veren kesimin nüfusunda azalma yaşanırken göç alan yerlerin nüfusu da kontrolsüz biçimde artış göstermektedir.

Ulusal ve uluslararası seviyedeki göç hareketleri, dünyanın birçok bölgesinde meydana gelmekle birlikte Türkiye’de de meydana gelmektedir. Bilhassa çoğu milletten vatandaş bulundurması, dört mevsimin yaşanması, jeopolitik konumu ve coğrafi konumu gibi sebepler de Türkiye’de göç olgusuna etki etmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti’nin göç olgusu neredeyse 100 senelik bir tarihe sahip olmaktadır. Kurulduğu gün itibariyle göç, savaş, mübadele, sosyal, ekonomik, politik, doğal vb. sebeplerle en temel problemlerden birisidir. Türkiye’nin gelişmiş metropollerinin olması, bölgeler arası kültürel ve ekonomik farklılıkların bulunması, nüfusun hızlı artış göstermesi, bölgeler arası gelir seviyeleri arasındaki fark, bölgesel anarşik olaylar, iş olanaklarının belirli bölge ve şehirlerde daha yoğun olması gibi sebepler göç olgusunu genişletmekte ve her türlü göç olayının oluşmasına yol açmaktadır.

Göçler içinde en fazla gerçekleşen göç türü olan ve bir ülkenin iç dinamiklerini farklılaştırması açısından iç göçler en büyük yüzdeye sahip olmakta ve önemli sosyal farklılıklara sebep olmaktadır. Türkiye bakımında da mesleki ve coğrafi hareketlilik örneği olarak köyden kente gerçekleştirilen iç göçler, kitlesel bir toplumsal hareketliliği meydana getirmektedir.

1.1. Kavramsal Olarak Göç Olgusu

Göç olgusu, bireylerin yaşam sürmekte olduğu topraklardan kültürel, sosyal, ekonomik olarak sahip oldukları faktörlerden koparak veya kopartılarak bir başka yere gitmesi, gönderilmesi veya bu alanlarda yeni bir yaşam kurması manasını içermektedir (Nakanishi, 2008: 13).

Toplumsal ve ekonomik değişimlere neden olarak ortaya çıkan göç bir sonuç, toplumsal ve ekonomik değişimlere katkıda bulunması dolayısıyla da bir nedendir. Toplumun sosyal, ekonomik, kültürel, siyasi vb. alanlarıyla yakından ilişkilidir. Çeşitli bilim dalının kapsamına girmesi ve her bilim dalının farklı bakış açıları sebebiyle tanımlanması zorlaşmıştır (Şen, 2014: 233).

Göç esas anlamıyla, yer değiştirme olayı olarak ifade edilmektedir. Kır, kent, ülke vb. yerleşim alanları arasında yapılan eylemler göç olayı olarak kabul edilmektedir. Dünya çapında göçe bağlı pek çok kent nüfus artışını yoğun olarak yaşamış durumdadır. Göç olgusuna dair oluşan yoğunluk artışı sonrasında uluslararası alanlar olarak göçe dair yeni terimler türetilmiştir. Bu doğrultuda değişiklik arz eden artışlar temeli meydana getiren yasal sınırlandırmaya karşı tavsiye edilen çözümlerdir (Gençler, 2003: 175).

Göç konusu, toplumunda mekanlar arasında yer değişikliğinden kaynaklanan sosyal, ekonomik ve kültürel sorunlar ve bunların özünde kentsel kalkınma üzerinde önemli tesirleri bulunan ve çeşitli alanlarda etkileşime açık önem arz eden bir olaydır. Kırsal kesimden kentsel alana göç temel manada, bölgelerin ve şehirlerin hızlı ve istenmeyen genişlemesinin temel sebeplerinden biri olarak görülmekte ve bu açıdan politikaya konu olmaktadır (Al Amin, 2010).

Toplumun ekonomik ve kültürel yapısı ile yakından alakadar olan göç, çok yönlü bir olgudur. Göç, kentlerin veya ülkelerin nüfuslarının artmasına katkı sağladığı gibi azalmasına da yol açabilecek bir güce sahiptir (Es ve Ateş, 2004: 210).

Göç, toplumsal ilerlemeye katkı sağlayan bir güç olarak her dönemde toplumlara şekil veren ve toplumsal ilerlemeleri ortaya koyan bir olaydır. Gelişmiş endüstri ülkelerinin tamamı varlığını sürdürebilmek ve kalkınabilmek adına göçe ihtiyaç duyabilmektedir. Gelişmiş ülkelerin büyümelerini ve gelişimlerini sağlayabilmeleri için göç olayını yaşanması gerekmektedir (Tekin, 2007: 44).

Göç hareketi, mekânsal olarak bir yerden başka bir yere gitmekle kalmayarak bireysel veya kitlesel olarak da tasvir edilmektedir. Farklı alanlardan şehre göç edenler, şehirde yaşamlarını sürdürebilmek için şehirdeki mevcut toplumsal hareket yollarını

kullanılmaktadırlar (Erder, 2011: 15). Köyden şehre göç edenler genel olarak mahallelerde birleşerek eski adetler ve kültürel niteliklerini devam ettirmek istemektedirler. Şehir alanlarına göç eden kişilerin oluşturduğu birlikler, göçmenler arasındaki ortaklık ve yardımlaşmayı basitleştirmesine yönelik kentleşme halini durağanlaştırarak gelecekte farklı sosyal sorunlara neden olmaktadır. Bireyler göç ettikleri alanlara yetiştikleri yerlerin ve yaşam şekillerini de götürmekte ve bu şekilde göç edilen alandaki kültürel nitelikte farklılık ortaya çıkmaktadır (Gürbüz, 2007: 2).

Uzun senelerce çoğu ülke için toplumsal problem durumuna gelen göç olgusu, hala bugün önemli bir sorun niteliği devam ettirmektedir. Kişiler veya toplumlar bakımından çeşitli sebeplerle oluşan göç, neticeleri ile de göç veren ve alan yerleri çeşitli yönlerden etkilemektedir. Öte yandan göç olgusu toplumsal değişimin nedeni olmakla birlikte aynı zamanda sonucudur (Özdemir, 2018: 1338).

Göç olayının geniş çerçevede bir süreç olması, göçün ölçülme, yorumlama ve çözümlemesi hususlarını karışık bir hale getirmektedir (Erkan ve Aydın, 2010:32). Göç, sadece olağan şekilde ortaya çıkan bir olay olarak algılanmamalıdır. Göç neticesinde göç veren ve alan yerlerde fazlasıyla karışık neticeler ortaya çıkmaktadır. Bu meydana gelen sosyal sorunlar, yapılar, tutumlar ve kurumlarda devamlı ve derin etkiler yaratmakta dinamik bir toplumsal hareketliliğe yol açmaktadır.

21. asır milyonlarca bireyin göç ettiği bir asır olarak görülmektedir. Var olan koşulların gelecekte de farklılık göstermemesi durumunda geleceğe yönelik olarak göçün süreceği kestirilmektedir. Dünya çapında ortaya çıkan ekonomik, toplumsal ve doğal felaketlerin neticesi oluşan göç, önceleri olduğu gibi en önemli sorunlardan biri olarak gündemde yer almaktadır. 1980 senelerinde ortaya çıkan küreselleşmenin etkisi ile oluşan sosyal, ekonomik, politik ve çevresel etmenlerin etkisi bireyleri yaşadıkları yeri bırakmak zorunda kılmıştır. Dolayısıyla az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki ekonomik ve siyasal krizleri yerel ve küresel meydana gelen iç savaşlar, çıkar çatışmaları, doğal afetler, küresel ısınma, iklim düzensizlikleri, kıtlık açlık gibi durumlar bireyleri oldukları yerden göç etmek zorunda bırakmıştır. Sonuç olarak ortaya çıkan, bölgesel ve kıtasal göçler, bireyleri ilgilendiren uluslararası bir sorun haline gelmiştir (Bodur, 2010: 103).

Dünyanın neredeyse her alanında uluslararası göç hareketleri ülkelerin siyasi gündeminde ilk sıralarda yerini almaktadır. Dünya genelinde genel olarak yoksul bölgelerden gelişmiş zengin alanlara doğru yapılan göç hareketleri, gelecek zaman içinde farklı boyutlar kazanmaktadır. Gelişmiş ülkeler göç alan veren ülkeler biçimine ulaşmıştır. Bundan dolayı dünya çapındaki nüfus hareketlerinin değerlendirilmesinde güncel şartların

dikkate alınması gerektiği anlaşılmaktadır. Örneğin nüfusu gittikçe yaşlanan Avrupa ülkelerinin istihdam ile ilgili kabullenmesi gerektiği konusunda fikirler ileri sürülmekte iken bir yandan da bu ülkelere de hemen hemen aynı sayıda bireyin göçmen olarak ABD Kanada, Avusturalya gibi ülkelere göç etmektedir (Ünver, 2009: 85).

Göç tarih süresince meydana gelen bir süreçtir, Türkler tarih boyunca Orta Asya'dan Anadolu'ya ve oradan da Rumeli'ye ve tekrar yine Anadolu'ya göç etmişlerdir. Anadolu göçlerin her türüne şahit olmuş durumdadır. Türkiye tarih boyunca sahip olduğu Avrupa ve Asya arasındaki jeopolitik ve coğrafi statüsü sebebiyle devamlı doğudan, batıdan Kafkaslardan ve Balkanlardan göç almıştır. İlerleyen zaman içerisinde Türkiye'de 1980'li senelerden itibaren büyük şehirlere göç hareketleri meydana gelmiştir. Gelişmiş ülkeler göç süreçleri bakımından kıyaslandığında Türkiye gibi gelişmesini devam ettiren ülkelerde ciddi değişiklikler bulunmaktadır. Gelişmiş ülkelerde şehirlere gerçekleştirilen göç hareketinde şehirlerin sahip oldukları iş ve ticaret kapasiteleri sebebiyle çekim güçleri etkili olmaktadır, gelişmekte olan ülkelerde bireyleri yaşamış oldukları ortamdan kopartarak farklı yere sürükleyen itici faktörler daha etkindir. 1950 senelerinden sonra Türkiye'de başlayan iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki ilerlemeler, tarımsal üretimden uzaklaşma neticesi, tarım alanlarının fazla seviyede parçalanması ve toprak veriminin azalması, uygulanan yanlış politikalar gibi nedenlerle kırsal yerlerden önemli oranda kopmalar meydana gelmiştir. 1990 senesi sonrasında Türkiye'nin doğu ve güneydoğusundaki terör olayları ve çatışmalar, bu bölgelerde kırsalda yaşayan kişilerin kentlere göç hareketine hız kazandırmıştır (Yıldız ve Alaeddinoğlu, 2011: 441).

Net göç hızı, göç masrafları, kişi başına gelir, göçün getirileri gibi unsurlar göç olgusunun belirleyicileri olarak ölçülebilmektedir. Kişilerin göç giderleri parasal ve parasal olmayan maliyetler olarak ifade edilebilir. Parasal maliyetler doğrudan taşınma maliyetlerinin yanında mesafeler arasında gerçekleştirilen yemek, barınma ve ulaşım giderlerindeki farklılıkları da kapsamaktadır. Diğer maliyetler ise yeni bir iş bulmaya ilişkin eğitim ve zaman maliyeti gibi fırsat maliyetlerinden meydana gelmektedir. Bu maliyet faktörleri zamanla yere ve bireylere göre değişiklik göstermektedir. Öte yandan arkadaşlardan, aileden ve çevreden ayrı kalmanın kişinin psikolojisinde yol açtığı maliyetler, ekonomik olarak gerçek kaynak maliyeti olmamanın yanı sıra kaynak ayırımını da etkilediklerinden göç kararlarında önemsizliği gerekmektedir. Göçün ölçümüne katkı sunan esas araçların başında net göç miktarları ve net göç hızları yer almaktadır. İlk olarak bir alanın nüfusunun artması ya da azalmasındaki faktörleri açıklayan en önemli faktör

olarak görülse bile demografik yapıdaki ve mekansal dağılımdaki farklılıkları belirlemesi bakımından göçün çeşitli şekillerde çözümlenmesi zorunluluğu oluşmaktadır.

1.2. Geçmişten Günümüze Göç

Coğrafi konumu nedeniyle ciddi öneme sahip, kıtalararası köprü görevi gören ve aynı zamanda üç tarafı denizlerle kaplı olan Anadolu toprakları asırlardır göç olaylarının merkezi konumunda olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun son zamanlarında meydana gelen savaşların çokluğu ortaya çıkan göç hareketinin dinamik olarak geçmesine yol açmıştır. Kaybedilen ve kazanılan savaşların akabinde Anadolu'ya gelenler ve Anadolu'yu terk edenlerin sayısındaki artış göçün yoğun olarak yaşanmasının asıl nedenlerindedir. 1923-1960 tarihlerinde Balkanlardan neredeyse 1.124.000 kişinin göç ettiği kestirilmiştir (Danış, 2004: 17).

Cumhuriyetin ilanı ile beraber nüfus hareketliliğinde az da olsa bir farklılık yaşanmıştır. Bu hareketlilik kırdan kente veya kentten başka bir kente şeklinde oluşmuştur. Cumhuriyet'in ilk senelerinde kent nüfusunun toplam nüfus içerisindeki oranı %24,22 iken, 1950 senelerinde %24,94 olmuştur. Bu artışın nedenleri ise kentlerdeki doğum oranları değil büyük şehirlerde meydana gelen iç göçlerdir. Batı'da Endüstri Devrimi'nden sonra hızlı bir kentleşme başlamış endüstrinin gereksinimi olduğu istihdam için kırsal alanlardan şehir merkezlerine doğru ciddi bir kitlesel hareketlilik meydana gelmiştir. Türkiye'de tamamen endüstrileşmeye dayalı olduğunu ifade etmek güç olsa bile II. Dünya Savaşı'nın akabinde ve takip eden yeni sosyal ve ekonomik siyasetlerin de tesiriyle kırdan kente bir göç hareketliliği başlamıştır. Türkiye'de iç göçler Akşit'e göre 1950 öncesi, 1950-1985 arası ve 1985 sonrası şeklinde üç esas tarihsel evrede incelenmektedir (Akşit 1998; Akt, Kaya, 2009: 63).

- Türkiye 1950'li yıllara dek, köyün çağdaş ve ulus devletinin oluşması sürecinde Anadolu'ya göç eden bazı kitlelerin iskânı gibi konularla alakadar olmuştur.
- 1950-1985 tarihlerinde, Türkiye nüfusu köyden şehirlere ya da Anadolu kentlerinden büyük şehirlere yaşanarak karışmıştır.
- 1985'den sonrasında özellikle zorunlu göç akını Güneydoğu ve Doğu'dan kente doğru olmuştur. Türkiye ortalamasının oldukça üstünde doğurganlık seviyelerine karşın Batı'ya olan göçler neticesi, bu bölgelerin nüfuslarının toplam nüfustaki payları azalmayı sürdürmüştür (Akşit1998; akt, Kaya, 2009: 63).

1950 yıllarında Türkiye’de özellikle ortaya çıkmış olan hızlı kentleşme, önemini bugün itibariyle de korumaktadır. Hızlı kentleşmenin temel kaynağı olan kırsal alanın iticiliği ve kentin çekim özelliği nüfusta olan artışa etki etmiştir. 1950 senesi itibariyle kırsal alanlardan başlayan göçler gittikçe hız kazanmış olan kentleşme genel değerlendirmelere karşın giderek farklı ilerlemeler izlemiştir. Şayet göç istenmedik biçimde birdenbire gerekli altyapı hizmetleri yapılmadan yeterli sosyal kuruluşlar oluşturulmadan özetle hiçbir hazırlık olmadan bölgenin kaldırayabileceğinden fazla olarak yoğun ve denetimsiz olarak yaşanırca göç edilen alana sosyal, ekonomik, kültürel manada ciddi zararlar verebilmektedir (Kaygalak, 2009: 18).

1960’lı senelerin sonuna doğru kentleşme oranı kapitalizmin etkisi ile artmıştır. Kapitalizmin köylere doğru kayması ile beraber köylerde yaşam sürenler, üretimlerini kendileri için değil piyasa için yapmaya başlamışlardır. Bu şekilde karlarını en üst düzeye erdirmek için girdi maliyetleri düşünmeye başlamışlardır. Piyasa üretimine hazırlıksız şekilde geçen köylü, hatalı uygulamalar sebebiyle görece olarak gelirinde azalma yaşamıştır. Aynı zamanda kentlerde iş olanaklarının ve ücretlerinin artış göstermesi ve kentin kişiye sağladığı sosyal, ekonomik ve kültürel olanakların artması gibi sebeplerden ötürü kentler göç için çekim alanı oluşturmuştur. Türkiye’nin liberalleştiği ve dışa açıldığı 1980 senelerinde kentleşme, yeni bir döneme geçerek kent nüfus yoğunluğu köy nüfusu yoğunluğunu aşmıştır (Özdemir, 2008: 2-7).

1980’li yıllara dek uzanan iç göç süreci Özalp seneler olarak isimlendirilen 1980 yılları sonrasında, liberal piyasa ekonomisinin etkisi ile farklı bir yola girmiştir. Bu seneler, ekonomide serbest piyasanın egemen olduğu, yoğun özelleştirmelerin olduğu, buna kişisel liberalleşme ve özgürlüklerin ilave edildiği bir dönem olarak bilinmektedir.

Şehirlerde sağlık, eğitim, erişim gibi sosyal hizmetlerin artış göstermesi farklı bir kentleşme faktörü olarak öne çıkmıştır. Tekrardan 1980 senelerinde Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde terör olayları ve güvenlik sorunları sebebiyle zorunlu göç dalgası meydana gelmiştir. Bu evrede, önemli bir nüfus önceleri tehlikesiz olarak görülen Van , Diyarbakır, Batman gibi şehir merkezlerine sonradan ise, Batı ve Orta Anadolu’ya göç ederek, mevcut kentsel problemlerini daha çok artmasına yol açmıştır (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 253).

1980 sonrası Türkiye’de başlayan karmaşık dönemde meydana gelen yoğun ve hızlı göç, etkilerini kentsel hayata suç, etnik problemler, sosyal sorunlar şeklinde göstermiştir. Bu nedenle çarpık kentleşme ve sosyal olanakların azlığı, ekonomik problemler, göçmenlerin

kendilerine kimlik arayışı, kültürel çatışma gibi problemler toplumun her kesimini etkileyecek ölçüde erişmiştir.

1980 yılı sonrasında hareketlilik kazanan nüfusun nedenlerinden biri zorunlu göçtür. Aynı zamanda bunun yanı sıra kırdan kente olan göçler haricinde kentler arası göçlerde baş göstermiştir. 1990 yılları sonrası niteliği değişmiştir (Güneş, 2012: 190).

1990 senelerinde özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da bölgesinde meydana gelen terör sebebiyle çoğu insan yaşadıkları alanları terk etmek zorunda kalmışlardır. Bu süreç yalnızca kentten kıra değil aynı zamanda Doğu'dan Batı'ya doğru kitleler şeklinde, yoğun olarak yaşanmıştır. Bu dönemde Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) çerçevesinde gerçekleştirilen yatırımlardan, Antep şehri başta olarak Urfa ve Diyarbakır gibi bölgelerin merkezlerinde önemli bir nüfus yoğunluğu oluşmuştur (Kaygalak, 2009: 81).

Göç çeşitli bölgelerden farklı bölgelere doğru oluşabilir, kentten-kente, kentten-kıra, kırdan-kente veya kırdan-kıra oluşabilir. Kentler sosyal, kültürel, ekonomik ve diğer unsurların cazibesinden doğan çekme etkisi oluşturmaktadır. Kırsal kesimler ise sosyal, ekonomik, kültürel ve diğer unsurların eksikliğinden doğan itme etkisi oluşturmaktadır. Kent ve kırsal bölgelerin oluşturduğu etkilere dayanarak göçler çoğunlukla kırdan-kente veya kentten-kente yaşanmaktadır (İçduygu, Sirkeci vd, 1998: 216).

Bölgeler arasındaki gelir farklılarının fazlalığı, kırsal kesimden kente doğru göçün en önemli sebepleri arasındadır. Göç eden bireyler kentleri ekonomik olanaklar başta olmak üzere kültürel ve sosyal olanaklarının fazlalığından ötürü tercih etmektedirler.

Göçün şekli ve yapısı üzerinde etki gösteren küreselleşme süreci çeşitli göç ve göç çeşitlerinin oluşmasına yol açmıştır. Ülkeler arasında, ekonomik yapının farklılaşması, aynı ülkede çeşitli etnik yapıdaki sınıfların politik çabası, silahlı çatışmalar yıllardır varlığını koruyan göçlerin farklı formlarda varlığını sürdürecektir. Dış göçün küresel hale gelmesi yani dışgöç eylemlerinin aynı anda birçok ülkede yaşanması ülkeleri kültürel, ekonomik ve sosyal olarak etkilenmektedir. Dış göçün farklılaşması, çoğu ülke için emek göçü, mülteci veya kalıcı yerleşimci bir bölge olmaktan ziyade bunların hepsini kapsayacak biçimde olmaktadır (Castles ve Miller, 2008: 14).

1.3. Göç Türleri

Göçe dair çeşitli tanımlamalar mevcut olsa da bütün tanımlamaların ortak özelliği göç olgusunun bir yer değiştirme hareketliliği olmasıdır. Bireylerin yer değiştirmek amacıyla

yapmış oldukları göç hareketleri esasında oluşum sebeplerine, süresine ve mesafelerine göre sınıflandırılmaktadır.

. Göçün ekonomik, sosyal, siyasal ve çevresel etmenler gibi farklı sebepleri olabilmektedir. Literatürde bu durum birçok göç gruplandırmasının yer olmasına yol açmıştır.

Göç türlerine yönelik bilinen en iyi sınıflamalardan birini, Thomas Faist'e yapmıştır. Faist, araştırmasında göçün türlerini ifade ederken beş tane kıstas kullanmıştır (Faist, 2003: 47; akt, Adıgüzel, 2021);

- Alan (Yerli, Uluslararası)
- Zaman (Geçici, Sürekli)
- Sebep (Gönüllü İşgücü Göçü, Zorunlu Göç)
- Durum (Yasal, Yasadışı)
- Akış Boyutu (Bireysel, Kitleysel)

Faist (2003: 47; akt, Adıgüzel, 2021), referans alınarak yapılan sınıflandırmaya ait göç türleri aşağıdaki gibidir;

1.3.1. Geçici ve Sürekli Göç

Bireyler pek çok sebepten ötürü yaşamış oldukları bölgeye geri dönmek koşulu ile terk etmektedirler. Geri dönmek amacıyla yapılan yer değiştirme eylemleri devamlı, kesin veya daimi göç olarak adlandırılmaktadır. Sürekli yerleşme maksadıyla gerçekleştirilen bu göç hareketinde göçün başlangıç evresinde geri dönüş düşüncesi söz konusu olmamaktadır. Göç etmeye karar kılan birey ya da gruplar gidecek oldukları yere sürekli yerleşme maksadı ile göç etmektedirler (Gürsoy, 2013: 10-11).

Sürekli göçlerin tam tersine bireylerin turistik, ekonomik vb. sebeplerle yapmış oldukları belli bir dönemi içeren göç hareketi geçici veya mevsimlik göç olarak ifade edilmektedir. Tarımsal üretimin olduğu zamanlarda gelen ve üretim dönemi bitişinde geri dönen işçiler, turizm alanlarında gelen turistler ile turizm mevsiminde kaynaklı meydana gelen iş olanaklarını değerlendirme çabasında olan bireyler geçici göç içinde nitelendirilmektedir (Başar, 2015: 7).

Sürekli göçler gönüllü olarak yaşanabileceği gibi mecburide olabilmektedir. Kişiler daha iyi eğitim almak, maddi durumunu iyi hale getirmek ve bu şekilde daha iyi hayat şartlarına ulaşmak maksadıyla gönüllü olarak göç edebilmektedirler. Bununla birlikte doğal

afet, savaş ve terör gibi hadiseler sebebiyle mecburi olarak yapılan sürekli göçler de mevcuttur (Koçak ve Terzi, 2012: 170).

1.3.2. Bireysel ve Kitlesele Göç

Bir tek bireyin veya ailenin genel olarak az gelişmiş bölgelerden gelişmiş bölgelere yönelik olarak yaptıkları yer değiştirme eylemi bireysel göç olarak ifade edilmektedir. Bu göçler çoğunlukla ekonomik sebeplerden kaynaklı meydana gelmektedir. İyi bir hayat standardına sahip olmak isteyen kişiler genel olarak gelişmiş ülkelere göç etmektedir. Kitlesele göç, genel olarak toplumun bütününü ya da önemli bir bölümünün ekonomik, siyasi, sosyolojik ve yönetsel nedenlerden kaynaklı yapmış oldukları yer değiştirme olayıdır (Erçevik, 2013: 9).

Gerçekleştirilen göçün yoğunluğuna göre kitlesele ya da bireysel göç ayrımı yapılmaktadır. En genel anlamda kitlesele göç, fazla sayıda bireyin bir coğrafi alandan diğerine hareket etmesi şeklinde ifade edilmektedir. Kitlesele göçü bireysel göçten ayıran faktör kitlesele göç içindeki insan sayısı olmaktadır. Kitlesele göç, mevsimsel göç ile karıştırılmamalıdır. Çünkü büyük boyutlu mevsimsel göçler periyodik yinelenme özelliğine sahip olmaktadır. Buna karşın kitlesele göç, birkaç sene veya onlarca sene süresince ortaya çıkan olay veya olaylar serisidir. Fakat bu olaylar serisi yine de belli bir süre ile kısıtlıdır ve genellikle kalıcı bir çözüm ile neticelenmektedir.

Genel olarak kitlesele göçleri bireysel göçler takip etmektedir. Daha önceki zamanlarda iyi bir hayat şartlarına sahip olmak için bireysel olarak göçe başvuran kişiler sonradan siyasi, ekonomik veya çevresel etkiler dolayısıyla oluşacak kitlesele göçlerin öncüsü olabilmektedir.

Küreselleşme süreci ile artış gösteren uluslararası göç hareketleri, yoksul ve zengin ayrımın yapmadan bütün halkı risk altına girdiren, göç veren ülke refahını olumsuz olarak etkileyen uluslararası ekonomik krizler, iç savaş, krizler, iklim farklılıkları, ekolojik problemler gibi küresel problemler neticesi olarak meydana gelmektedir. Kitlesele göçler, şehirlerin sosyal ve ekonomik yapısını, demografik özelliklerini ve ekonomisini derinden sarsmaktadır. Göç alan yerlerde kitlesele göç hareketlerinin tesiriyle kültürel ve mekânsal farklılıklar, işgücü, istihdam, kent idaresi ve gelir dağılımı hususlarında farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Özellikle mülteciler ve göçmenler göç ettikleri ülkenin ekonomisine yapacak olduğu etki sebebiyle ön yargı ve ayrımcılığın en kolay amacı durumuna gelmektedir. Mülteciler ve göçmenler gitmiş oldukları bölgelerde iktisadi problemlerin kaynağı olarak görülmektedir. Bahsi geçen kesimin ayrımcılık ve ön yargı ile ötekileştirilmesinde esas

faktör; gittikleri ülkede yerli halkın istihdam olanaklarına ortak olmaları, işsizlere yol açmaları, hedef ülkenin kalkınma maksatlı olarak çeşitli sektör ve alanlarda yapacak olduğu giderleri aksatmaları hususundaki fikirlerden ve ön yargılardan ileri gelmektedir. Halbuki yeni gelen nüfus, tüketici ve üretici aktör olarak halihazırdaki ekonominin genişlemesine katkı sunmaktadır.

Günümüzde Türkiye’de geçici koruma çerçevesinde üç milyona yakın GKAB Suriyeli vardır. 2021 senesinin Ağustos ayı rakamlarına göre 3.701.584 Suriyeliyi barındıran ülke olarak Türkiye, dünyanın en büyük sığınmacı yüküne sahip ülkesi konumundadır. Suriyeli nüfusun gelecek zamanlarda da ülkelerine dönme olasılığı oldukça düşüktür. Dolayısıyla Türkiye’de geçici koruma altında olan Suriyelilerin ekonomi için ortaya çıkardığı pozitif ve negatif tesirlerin belirlenmesinin gelecek zamanlarda edinilmesi gereken önlemler adına önem arz etmektedir.

1.3.3. Gönüllü ve Zorunlu Göç

Gönüllü olarak gerçekleştirilen göçlerde göçün başından sonuna dek göç iradesi kişilerin kendisi tercihine bağlıdır. Bireyler gönüllü göç yaparken başka bir yere gitme konusunda serbesttirler. Buna karşın zorunlu göç oldukça farklı olaydır. Özellikle savaş tehlikesi, politik durumlar, can güvenliğinin olmaması gibi durumlar bireyleri zorunlu göçe mecbur bırakmaktadır. Kişilerin kendi kararları ile daha iyi olanaklardan faydalanmak ve daha iyi bir yaşam standardını yakalamak için yapmış olduğu göçler gönüllü göç olarak tanımlanmaktadır. Çeşitli durum veya olaylar karşısında bir bölgede yer alan kişileri diğer bir bölgeye devamlı şekilde göndermesi de zorunlu göç olarak tanımlanmaktadır. Gönüllü göç, iş, yüksek kazançlar, belirleyici unsurlar, vergi kaçınmaları, ulusal sınırların genişlemesi, ekonominin ve ticaretin genişlemesi, emeklilikten sonra sahil bölgelerinde yaşam seçimi, iyi bir okul, iyi bir hastane, iyi bir sosyal çevre, iletişim, ulaşım hizmetlerine erişmek manasında sosyal kolaylıklar ve hizmetlerden faydalanma maksadıyla meydana gelmektedir (Barışık, 2020).

Zorunlu göçler iki kategoride ele alınabilir. Bunlardan ilki resmi otoritenin denetiminde gerçekleştirilen zorunlu göçtür. Bu göç tipinde kişiler bir alandan başka bir alana denetimli olarak hareket etmektedir. İkinci bir göç tipi ise bireylerin şiddet, baskı, tehditten kurtulmak maksadıyla gerçekleştirdikleri zorunlu göç tipidir. Bu tipte genellikle yer değiştirip iz kaybettirme veya bir başka ülkeye iltica etmek gibi haller mevcut

olmaktadır. Genel anlamda zorunlu göçler, bir ülkenin içerisinde yer aldığı politik istikrarsızlık, terör ve savaş olaylarından ileri gelmektedir (Yalçın, 2004: 17-18).

Zorunlu göçlerde sosyal yapı itici unsurdur. Bu göç tipi de iki grupta ele alınabilir. İlkinde göçe maruz kalan topluluk göç etme hususunda az da olsa kontrolü elinde tutabilmekte iken, ikinci grupta bu durum tamamıyla topluluğun elinde alınarak devlet veya bir başka topluluk tarafından kişilerin isteklerine bakılmadan herhangi bir yere veya bölgeye göç ettirilmesi şeklindedir (Yalçın, 2004: 19).

20 ve 21. yy.'ın gerçekliği durumuna gelen zorunlu göçte gönüllülük ve seçim hakkı bulunmamaktadır. Siyasi kaoslar, savaşlar, açlık, iç savaş, zorunlu istihdam, kıtlık, doğal afetler, sel, deprem, fazla nüfus, yeni yerleşim yerlerinin hızlı gelişimi gibi çevresel afetler iklim sebebiyle küresel ısınma gibi unsurlar zorunlu göçün esas sebepleridir. Zorunlu göç önem arz eden faktörlerinden birisi de devletin kırılma endeksi olarak ifade edilen devletlerin çatışma ya da çökmeye yönelik savunmasızlığını değerlendirmeyi ve çözümlenme için yeterli veri endeksidir. Somali, Çad, Sudan, Irak, Zimbabve, Suriye, Afganistan, Burundi, Arakan ve genelde bütün Afrika, Ortadoğu çoğu Güney Asya ülkesinde bu endeks değerlerinin yükseldiği ülkeler artıkça zorunlu göçte her geçen artmayı sürdürecektir (Barışık, 2020: 13).

Zorunlu göç terimi neticesinde meydana gelen göç örneklerine atıfta bulunularak ifade etmekle beraber bu terim hususunda farklı tartışmalar halen varlığını korumaktadır. Tartışmalar genel olarak söz konusu hallerde neyin zorlama olarak kabul görüleceği hususunda ilerleme kaydetmektedir. Örneğin, ölüm tehlikesi olmadan hayat standartlarındaki önem arz eden azalmalar halinde, göçün zorunluluğu sorusuna yanıt bireyin göç olgusuna yaklaşımına göre farklılık göstermektedir. Zorunlu göç ölüm tercihi dışındaki güçlükler için geçerliyse bu durumda göçün zorunlu şekilde gerçekleştirilmesi için hedef ülkenin bunu kabul edip göçmenleri kabulü gereklidir. Ayrıca küresel ısınma, doğal afetler vb. sebeplerden dolayı yapılan göçlerin yalnızca bu unsurlara bağlı kalarak yapılan göçün “zorunlu göç” olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceği de tartışma konusudur. Bu durumda meydana gelen olayın inandırıcılığı incelenmektedir, fakat bu durum dahi zorunlu göç teriminin tartışmaya açık olduğunu göstermektedir (Bartram vd., 2017:151-155).

1.3.4. Yasal ve Yasadışı Göç

İnsanlar hayatlarını devam ettirmek maksadıyla kendi ülkelerinin dışına çıkarak göç etmektedir. Gidilen ülkelere giriş yaparken o ülkenin kanunlarına uygun biçimde giriş yapan, gerekli izinleri edinerek o ülkede yaşayan kişiler yasal göç kapsamında nitelendirilmektedir. Yasadışı göçte ise göç edilen ülkeye giriş esnasında kanuni olmayan yollar kullanıldığı, kanuni giriş çıkış için gereken koşullar sağlanmadığı, göç edilen ülkenin kanuni örgütlerinden izin alınmaksızın o ülkede yaşandığı ifade edilmektedir (Akçadağ, 2012: 3-4).

Buldukları ülkeden çıkışlarını, göç edeceği ülkeye transit geçişi ve girişi düzenleyen yasa ve bildirimlere elverişli şekilde kanuni kanallar kullanılarak giriş yapan bireylerin ikamet adresinden yeni bir ikamet yerine gitmeleri olarak ifade edilebilir. Kanuni bir şekilde ülkeye giren göçmenler geçerli bir göçmen vizesine ve uygun dokümanlara sahip olmaktadır. Yasadışı göçmen, yasadışı giriş ya da vizesinin sonlanması sebebiyle transit ya da ev sahibi ülkede kanuni statüsü olmayan bireylerdir. 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Yasası (YUKK)'na göre, yabancıların kanuni yöntemlerle Türkiye'ye girişi, kalışı ve Türkiye'den çıkışı düzenli göç olarak tanımlanmaktadır. Burada, kanuni yollarla yapılan göç eylemi ön plana çıkarılmıştır (Barışık, 2020)

Düzensiz göç veya yasadışı göç sınır ötesi insan hareketlerinin ülkeler tarafından denetimi yapılamayan kısmı olarak ifade edilebilir. Göç alan, transit ve göç veren ülkelerin düzenleme standartlarının haricinde yapılan eylemlerdir. Hedef ülkeler yönünden bir ülkeye yasadışı girmek ya da yasadışı şekilde kalmak ya da çalışmak anlamlarına gelmektedir. Göçmen kaçakçılığı perspektifinden bakıldığında bu terim insan ticaretini içerdiği gibi kanuni yöntemlerle ülke sınırlarını girip vize süresini geçirenleri göçmenlerin zorla ve kaçak çalışması gibi çoğu faktörü de kapsamaktadır (Atasü-Topçuoğlu, 2016: 501).

YUKK'ta Yasadışı göç, yabancı kişilerin yasadışı yöntemlerle Türkiye'ye girişi, kalışı, izinsiz çalışması ve Türkiye'den çıkışı olarak ifade edilmiştir. Bu kısımda göçmen, göç düzenlemeleri kapsamınca belli bir ülkede ikamet etmek ya da çalışmak için gerekli olan izin ya da dokümanlara sahip olmamakta, gönderen ülke yönünden ise, bir bireyin geçerli bir pasaportunu ya da seyahat belgesi olmadan uluslararası bir sınırı aşması ya da ülkeden ayrılması için idari şartları yapmaması şeklinde ifade edilmektedir. Özetle, düzensiz göç yasa dışı göç olarak görülmektedir (YUKK, 2013: md.3/I, 2).

Uluslararası Göç Örgütü'ne göre gelişmiş ülkelerdeki düzensiz göçmen oranının yarıya yakın olduğu, göç ve iltica politikalarını zayıflattığı ifade edilmektedir. Her sene yüzbinlerce kişi deniz ve kara yolu ile sınırları geçemeye çalışmaktadır. Özellikle Kuzey

Afrika ve Suriye’de meydana gelen iç savaşlar sonrasında Akdeniz havzasında dramatik boyutlara erişen mülteci yoğunluğu insan kaçakçılarının bu insanları acımasız şekilde sömürdüğüünün kanıtıdır. Göç hareketi tamamlansa da izinsiz ülkeye giren ya da bu ülkede kalan kişiler işverenler ve ev sahiplerince sömürü riski altındadır. Düzensiz konuma sahip olan göçmenler, tutuklama ve sınır dışı edilme korkusu ile hak arama isteğinde zayıf kalmaktadırlar. Bu kişiler sağlık hizmeti gibi kamu hizmetlerinden bile hak sahibi oldukları düzeyde faydalanamazlar (Jaceviciute ve Kuralay, 2020).

Düzensiz-düzenli göçmen ayrımı yapmanın zor olmasının nedeni dünya çapındaki göçmenlerin ezici çoğunluğunun ev sahibi ülkeye düzenli şekilde ulaştığı fakat sonrasında kontrol eksikliği sebebiyle düzensiz statüye geçmeleridir. Bu düzensiz statüye geçişte, göçmenlerin hatası, aşırı ya da belirsiz bürokratik göç yöntemlerinin varlığı, ayrımcılık ya da yüksek vize yenileme maliyetleri, dil engelleri ve adli yardıma erişim noksanlığı vb. engeller etkili olmaktadır. Göç eden aile üyelerinin birbirinden farklı konumda olmaları bu bireylerin kalma izni sürelerini farklılaştırabilir. Düzensiz şekilde gelmiş göçmenlerin azalabilmesi için, bütün insan haklarından eşit olarak uygulanması gereklidir (Barışık, 2020).

1.3.5. Dış/Uluslararası Göç

Ülke sınırları dışına gerçekleştirilen nüfus hareketliliği dış göç olarak ifade edilmektedir. Kısa süreliğine yapıldığı gibi uzun süreli veya kalıcı olarak gerçekleştirilmektedir. BM’e göre uzun süreli göç, bireylerin yaşadığı ülkeden bir başka ülkeye yaptıkları hareketliliklerdir. Bu hareketin en az on iki aylık bir dönem için gerçekleştirilmesi gereklidir. Böylelikle bir seneden daha çok dönem için göç edilen ülke ikamet edilen ülke durumuna ulaşmaktadır.

İletişim ve haberleşme kanallarının artış göstermesi ile ülkeler arasındaki göçler de artmaktadır. Terör, kıtlık, savaş, afet gibi sebepler dış göçlere özellikle iyi koşullarda yaşam sürme arzusu gibi nedenler de gönüllü dış göçlere yol açmaktadır (Şahin, 2010:57).

Ülkeler arasındaki geçişin göç şeklinde ifade edilmesi için ne şekilde olduğundan çok ne maksatla ya da ne kadar süre ile geçiş yapıldığı önemli olmaktadır. BM’e göre bir göçün uluslararası bir nitelik edinmesi için ülkesinden ayrılarak diğer bir ülkede yaşam sürmeyi düşünen bireyin bu işlemi 12 aydan daha çok süre ile yapmış olması gereklidir (Özyakışır, 2013).

1961 senesinde dış göçlerle gerçekleştirilen Türk işçi göçleri Almanya başta olmak üzere Batı Avrupa Ülkelerine yönelik yaşanmıştır. Bu göçler sonrasında başka Batı Avrupa ve İskandinav ülkeleriyle imzalanan misafir işçi anlaşmalarıyla göçler meydana gelmiştir. 1970 yılları ile beraber Batı Avrupa ülkelerinde meydana gelen ekonomik durgunluktan ötürü bu anlaşmalar feshedilmiştir. Fakat misafir anlaşmalarının sonlandırılması, Türklerin Avrupa'ya olan göçlerine engel olamadığı gibi 1990 yıllarında da aile üyelerinin evlenmelerinden ötürü artan seviyede göçlere devam edilmiştir. Dış göçler arasında işçi göçlerinin yeri, diğer dış göç türlerinden daha çoktur (Özyakışır, 2013).

Gençler (2004: 174), dış göç olgusunun geleneksel olarak 6 grupta birleştiğini ifade etmiştir. Altı tür uluslararası göçü şöyle ifade etmiştir:

- Sürekli yerleşenler,
- Süreli çalışan profesyoneller,
- Süreli sözleşmeli çalışanlar,
- Gizli ya da kanuni olmayan çalışanlar,
- Sığınmacılar,
- Mülteciler.

Verilen sınıflamalar ve açıklamalar göz önüne alındığında ülkeler arası göçün hedefi olarak politik ve ekonomik sebeplerin olduğu görülmektedir. Günümüz itibariyle egemen olan ekonomik düzeninde etkisi ile ülkeler arasında var olan gelir farklılıkları da artış göstermektedir. Artış gösteren farklılıklar az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere doğru ekonomik ve sosyal yönlü dış göçlerin meydana gelmesine yol açmaktadır (Civan ve Gökalp, 2011).

1.3.6. İç Göç

Belli bir yerleşim bölgesinde belli bir zaman dilimi çerçevesinde ikamet edenlerin kendi arzu ve istekleriyle yaşam yerlerini söz konusu bölge dışına taşıyan bireylerin oranı iç göç olarak ifade edilmektedir. Başka bir deyişle iç göç; “bir ülke içerisinde bölge, kent, kasaba ve köy gibi bölgeler arasında yerleşim maksadıyla gerçekleştirilen hareket” olarak tanımlanmaktadır (Keleş, 1998: 40).

İç göç olgusu, Kentleşme Şurası (2009)'a göre; ülke içinde beş veya daha fazla yaş civarındaki nüfusun, iki genel nüfus sayımı arasındaki süreçte yerleşim yerlerinin farklılaşması halinde meydana gelen göçler şeklinde açıklanmıştır. İkametgahı bilinmeyen

bireyler, mevsimlik göçler, ikametgah değişikliği ülke dışı olanlar ve sayımlar arasında birden çok ikametgah değiştirenler iç göç kapsamında değerlendirilmemektedir. Tarım toplumlarında kişiler toprağa bağlı bulduklarından nüfusun göç etmesi bireylerin kendi istekleri doğrultusunda gerçekleşmemektedir. Göç yalnızca gönüllü yer değiştirmeleri kapsıyorsa çağdaş toplumun, ulus devletin ve özgür kişilerin varlığı gerekmektedir. Bu bağlamda iç göç, çağdaş endüstri topluluklarının bir niteliği şeklinde meydana gelmektedir (Tekeli, 2008:173).

Ülke sınırları dahilinde gerçekleşen iç göçler, kırsaldan kente, kentten kırsala, kentten kente ya da kırsaldan kırsala olan göçler ile birlikte bölgeler arasındaki nüfusun yer değiştirmesini kapsamaktadır.

İç göçlerde belirleyici etkenlerin başında bireyin sahip olduğu nitelikler, talepleri, tercih ve beklentileri gelmektedir. Göç gerçekleştirilen bölgeler, bireylerin niteliklerine göre farklılık gösteriyor olsa da genel eğilim metropol haline gelmiş alanlara doğru gerçekleşmektedir. İstihdam amacı taşıyan göçlerde bireyler işgücü talebinin yoğun olduğu bölgeleri tercih etmekteyken, emeklilik sonrası göçlerde düşük nüfus yoğunluğuna sahip bölgeler tercih edilmektedir. İç göç açıklamalarında iki ana faktör öne çıkmaktadır; bu faktörler, yer değişikliği açısından mekan faktörü ve süreç açısından zaman faktörüdür.

Mekan, yaşanmakta olan ya da yaşamı sürdüren aktivitelerin uygulandığı bölgedir. Bu açıdan işyeri ve konut gibi iki ana faktörü kapsamına almaktadır. Endüstri toplumlarında kişilerin ev ve işyerleri çoğunlukla değişmiştir. Burada dikkat çeken esas nokta, bir kişinin yaşamakta olduğu yeri değiştirmesinden bahsedildiğinde işyerinin mi yoksa evinin mi yer değiştirmesi hususudur. Bu problem farklı yöntemlerle ifade edilebilir. Bunlardan biri, yaşamakta olunan yerin değiştirilmesinden yalnızca konut yerinin farklılaştırmasını anlamakla, diğer yöntem ise, göçün belirli bir yerleşim alanının dışına çıkmak olarak ifade edilmesinden ileri gelmektedir. Bu yerleşim alanına bir ekmek pazarı olarak bakıldığında kişinin konutu ve işyerini bu emek pazarı dışına çıkarmasının aynı anda olacağı da endüstri toplumları için kolaylıkla benimsenecektir (Tekeli, 2008:173).

Belli bir zaman aralığı kapsamında bir mekan değişikliği şeklinde ifade edilen zaman yönünden göç, bu zamanın üst ve alt sınırlarının ne olduğu ya da olmayacağı hususunda önemlidir. Konuya dair araştırmalar yürüten sosyal bilimciler arasında hemfikir olunan bir görüş bulunmamaktadır. Kimilerine göre bu süre, 1 sene ve 1 seneden uzun zamana yayılmalıdır. Şayet alt sınır 1 sene olarak kabul edildiğinde mevsimlik göçler gibi pek çok

nüfus hareketi göç çerçevesine alınamayacaktır. Bu nedenle zaman belirlenirken bu özelliklerin göz önünden bulundurulması önem ifade etmektedir. Zaman unsuruyla alakalı diğer bir husus ise sayımlarda kullanılmakta olan referans dönemidir. 1, 5 ya da 10 senedir ve sayım seneleri arasındaki süre çoğunlukla kullanılan dönemlerdir. Bazı sayımlar, bu dönemi baz alarak iki sayım döneminde çeşitli bölgelerde ikamet edenleri göç etmiş kabul etmektedir (Özcan, 1998; akt, Bostan, 2017).

Genel anlamda kırsalın iticiliği ve kentin çekiciliğine dayanan iç göç, ülkeden ülkeye farklılık arz eden pek çok nedene dayanmaktadır. Türkiye’de iç göçün sebepleri şu şekilde sıralanabilir (Çelik, 2006: 157-165):

Ekonomik Sebepler: Türkiye’de meydana gelen göç hareketlerinin ana sebebi tarımsal yapıda meydana gelen değişimler ve kırsal alanda yaşayanların kendine yetememesidir. Ekonomik anlamda gelişmemiş yerlerde iş olanaklarının yetersiz olması, bu bölgelerden aşırı göçlerin gerçekleşmesine yol açmaktadır. Göç gerçekleştirenlerin bir bölümü büyük şehirlerde daha iyi iş olanaklarından faydalanmak için göç etmekte ve bu durum kentlerin nüfus yapısına doğrudan etki etmektedir.

Eğitim ve Sağlık Sebepleri: Kişiler, göç etme kararı alırken refah seviyelerini arttıracak ekonomi dışı faktörleri de göz önünde bulundurmaktadır. Kentlerde sağlık ve eğitim hizmetlerinin kırsal alana göre daha iyi olması, kentlerin çekiciliğini arttırmakta ve kişilerin göç kararlarında büyük etki oluşturmaktadır.

Sosyo-Kültürel Sebepler: Haberleşme ve bilgi teknolojilerinde meydana gelen ilerlemelere benzer şekilde gerçekleşen değişim süreci, toplumların sosyal, ekonomik ve kültürel yapısını ve firmaların yönetim, organizasyon ve üretim biçiminde köklü değişiklikler meydana getirmektedir. Türkiye’de yaşam standardını yükseltmek ve daha iyi bir sosyal hayatı elde etmek amacıyla büyük şehirlere göç gerçekleştiren kişiler de bulunmaktadır.

Teknolojik Sebepler: Göçler, teknolojik sebeplerden ileri gelebilir. Özellikle 1970’lerde üretim basamağında teknoloji unsurunun yoğun bir şekilde kullanılmaya başlaması, işgücü göçlerinde artış gerçekleşmesini sağlayan sebeplerden birisi olmuştur. Aynı zamanda, iletişim ve ulaşım olanaklarının gelişmesiyle birlikte göç hareketlerinde artışlar gerçekleşmiştir.

Güvenlik Problemi: Bireylerden bazıları kendilerini güvende hissetmeyerek, kurulu düzenlerinden vazgeçerek, kendilerini daha güvende görebilecekleri bölgelere göç gerçekleştirmektedir. Aynı zamanda farklı güçlerin tesiri ve zorlaması neticesinde gerçekleşen, kişilerin iradesi dışında oluşan zorunlu göçler de bulunmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. İÇ GÖÇ KAVRAMINA GENEL BAKIŞ

2.1. İç Göç Olgusu

Göç kavramının ilk dönemlerinde, göç etme kararının iki süreçte belirlendiği öngörülmüştür. İlk süreç, kişinin göç etme kararını aldığı aşamadır. Birey ilk olarak göç etme kararı almakta ve ikinci evrede ise nereye göç edeceğine karar kılmaktadır. Bir göçmenin sahip olduğu bireysel özellikler, bilhassa da eğitimi ve yaşı göç kararının alınması aşamasında önemli bir etki taşımaktadır. İkinci aşamada, göçmenlere çekici gelen yüksek ücret oranı, düşük işsizlik oranı vb. gibi emek piyasası özellikleri bulunmaktadır. Görüldüğü üzere göç sürecinin ampirik incelemesinde yararlanılan ilk model, göç kavramını hem mikro düzeyde bireysel özellikleri hem de varış noktasının makro değişkenlerinin etkili olduğu karmaşık ve iki aşamalı bir süreç olarak kurgulamaktadır (Topbaş, 2007: 10).

İç göç, belirli zaman dilimi çerçevesinde belirli bir bölgede ikamet edenlerin kendi arzu ve istekleriyle yaşam bölgelerini söz konusu yerleşim bölgesi dışına taşıyanların adedi olarak ifade edilmektedir. Başka bir deyişle iç göç; bir ülke içerisinde köy, kasaba, kent ve bölge gibi yerlerin birinden diğerine yerleşim maksadıyla gerçekleştirilen harekettir (Keleş, 1998:40-63).

Göç olgusu, çeşitli sebeplerden ortaya çıkabildiği gibi beraberinde de çeşitli sebepleri getirebilmektedir. Göç edilen bölgelere uyma, kendi kültürlerini göç edilen bölgelere uydurma süreci; kültürel çatışmaları, kültürel şokları ve uyum problemleri karşılaşılan sorunlardan bazılarıdır.

Göç gerçekleştiren bireylerin, göç edilen bölgelerde bulunan toplum birleşik bir biçimde hareket etmektedir. Bu birleşim beraberinde toplumsal soyutlama da gerçekleştirmektedir. Karşıt grupların oluşması neticesinde göç kavramından sonar toplumda bir ayrışma gerçekleşmektedir (Akıncı vd., 2015: 74). Çünkü göç alan bölgelerde eskiden beri ikamet eden kişiler aynı kültürel değerlerin içerisindeki benzer davranışlara, inanışlara, düşüncelere ve iletişim biçimlerine sahiptir. Farklı ve yeni yerden göç eden kişilerin yaşayacağı problemlerin kültürel uyum sebebiyle olması da kaçınılmaz olacaktır. Kentlere köyden göç edenlerin geleneksel yapı çerçevesinde ilişkilerini sürdürmeleri, yeni kuracakları ilişkilerden uzaklaşmalarına sebep olurken yabancılaşma duygusu içerisine girmelerine de sebep olmaktadır. Ayrıca kentli nüfusun, göç ile gelen bireylere karşı

dışlayıcı bir tutum göstermeleri, bu bireylerin aidiyet hissini gelişmesi konusunda en büyük engeli meydana getirmektedir (Ekici, Tuncel, 2015: 12-13).

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş dönemlerinde Türkiye'de tam manasıyla bir köylü toplumu görüntüsü hakimdi. 1927 senesinde gerçekleştirilen ilk nüfus sayımına göre, toplam nüfus arasında köylü nüfusun oranı %75,8'dir. Bu oranlar 1950'lere dek çok az bir değişimle süregelmiştir. Bu tarihlerden sonraki dönemde ise nüfus artış hızında ve kent-köy yerleşim dengelerinde önem arz eden seviyede farklılıklar meydana gelmiştir (Keleş, 1997: 167). Yıllar bazında bu değişim süreci kolaylıkla gözlemlenebilmektedir. 1950 senesinde Türkiye'de olan il sayısı 63, kentlerdeki nüfus oranı ise %18,1 olmuştur. 1960 senesinde il sayısı 67'ye, şehirlerdeki nüfus oranı ise %26,3 düzeylerine çıkmıştır. 1970 senesinde kentte ikamet eden nüfus oranı %35,8 düzeyine, 1980 senesinde ise %45,4 düzeyine yükselmiştir. 1990 senesine gelindiğinde, il sayısı 73'e ve kentte ikamet eden nüfusun toplam nüfusa oranı da %56,3 düzeyine yükselmiştir. 2000 senesinde gerçekleştirilen nüfus sayımı döneminde il sayısı 81'e, kentte ikamet eden nüfusun oranı ise %65 seviyesine çıkmıştır (Başel, 2007: 517).

1950 yılları sonrasında meydana gelen kapitalistleşme süreciyle beraber endüstrileşme ve makineleşmenin artması ile kırsal alandaki toprak ve nüfus arasındaki dengeyi bozmuş, toprak mülkiyetinde kutuplaşma benzerindeki sebepler imalat dışında kalan iş gücünün yeni geçim kaynağı sağlamak adına büyük kentlere göç etmesine sebep olmuştur. Sosyoekonomik, toplumsal ve siyasal sebeplerden kaynaklanan iç göç, gelişmemiş yerlerden gelişmiş alanlara doğru yapılmaktadır. 1980'lerde ise göçe neden olan faktörlere terör olayları dahil olmuştur. Bilhassa son dönemde Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden ülkenin daha batısında bulunan yerleşim alanlarına gerçekleştirilen göç düzeyinde artış gözlemlenmiştir. Gerçekleştirilen bu göç hareketleri sonucunda da göç edilen bölgelerdeki kent merkezlerinde, ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan değişiklikler gerçekleşmiştir.

Göçlerin ana sebebi olarak ülkedeki ekonomik ve sosyal imkanların farklı düzeylerde olması, diğer bir ifadeyle bölgeler ve iller arasında gelişim farklılığının bulunmasıdır. Bölgeler arasında görülen bu dengesizlik, iç göçlerin sebebi ve sonucu olarak kısır bir döngüye neden olmuştur. Oluşturulan toplumsal refahın dengesiz bir biçimde dağılımı göç nedeni olmakla beraber dengesizliğin de belirginleşmesini sağlamıştır (Başel, 2007: 520).

Türkiye'de görülen dengesizlik; doğu-batı yönlü iç göçün artışına ve doğudaki şehirler ile batıdaki şehirler arasındaki gelişmişlik seviyesinin de durağanlaşmasına yol açmıştır. Diğer deyişle sermayenin ve nüfusun bölgelere göre dengesiz dağılımı, refahın paylaşılması

açısından da bölgeler arasında dengesizlikleri meydana getirmektedir (Yılmaz, 2019: 1714). Bu durum da bölgeler arasında göç hareketlerinin hızlanmasına sebep olmuştur.

Türkiye’de gerçekleşen bölgelerarası iç göç hareketliliği özellikle; Doğu Anadolu Bölgesi, Güney Anadolu Bölgesi ve Doğu Karadeniz Bölgesi’nden ülkenin batısında yer alan bölgelere yönelik olmaktadır. Çünkü bahsi geçen bölgelerdeki hayat şartları batıdaki bölgelere kıyasla daha az gelişmiştir. Özellikle batı bölgelerinde sosyal, ekonomik, kültürel gibi pek çok alanda gelişmişlik ve yaşam koşullarının üst düzeyde olduğu Marmara Bölgesine daha fazla göç gerçekleştirilmektedir (Yılmaz, 2019: 1714).

2.2. İktisadi Yaklaşımlar Bakımından İç Göç Teorileri

Göç teorileri, kişilerin veya toplumların göç etme sebeplerine cevap bulmak amacıyla ele alınan teorilerdir ve göç ile alakalı pek çok teori üretilmiştir. Kişilerin ya da toplumların zamanla hareket biçimleri başta siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel faktörler gibi pek çok değişkene bağlı olarak gelişmektedir. Göç teorilerinin saptanmasında özellikle çekici ve itici etkenler önemli role sahiptir. İtici etken olarak kişilerin içerisinde oldukları hayat şartlarının zorluğu veya kişiler tarafından çekilemez bir yaşam kalitesi şeklinde nitelendirilmesidir. İş imkanlarının sınırlı olması, ücretlerin düşüklüğü, miras yoluyla toprakların bölünmesi ve tarım alanlarının daralması, ekonomik çevre yetersizliği, eğitim ile sağlık olanaklarının yetersiz bulunmasıdır. İlgi çeken etkenler ise kişilerin yaşam kalitelerine ait olumlu beklentilerini ifade etmektedir. İş imkanlarının çokluğu, dolgun ücret, eğitim ve sağlık olanaklarının çokluğu, göç edenlerin geçmiş yaşantılarına oranla nitelikli hayat kalitesi ve refah seviyesini ifade etmektedir (Gündüz, 1997: 110).

Öte yandan, göç kavramı ile alakalı gerçekleştirilen araştırmalarda göç kavramını ifade etmek adına birtakım teorilerin kişinin, birtakım teoriler ise yapının belirleyici faktör olduğunu ileri sürmektedir (Stalker, 2000:131–135). Göç teorileri, toplumsal, siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel sebeplerle ilişkilendirilerek göç hareketlerini ve özelliklerini açıklamak için ortaya atılmıştır (Vural,2007: 12-18).

2.2.1. Temel Göç Teorileri

İstatistiki verilerdeki kısıtlılıktan kaynaklı göz ardı edilen göçler, 1930’lara gelindiğinde kentleşme hareketleri ve Büyük Buhran’ın da etkisiyle kapsamlı bir biçimde ele alınmıştır. ABD ve Batı Avrupa’da kırsaldan kentlere gerçekleşen göçler ile beraber kent

nüfusunda hızlı bir artışın meydana gelmesi ve kırsal bölgelerden gelen göçmenler ile beraber kentlerdeki mevcut işsizlik oranında daha da artış gözlemlenmesi, göç kavramına gösterilen ilgiye artışa neden olmuş; farklı perspektiften değerlendirme yapan pek çok teorinin ortaya atılmasına sebep olmuştur (Greenwood, ve Hunt, 2003: 2-3). Göç ile alakalı geliştirilen teorilerin kültürel, ekonomik, sosyal ve coğrafi olarak pek çok bilim dalı ile bağlantılı şekilde değerlendirildiği dikkat çekmektedir.

2.2.2. Ravenstein'in Göç Kanunları

M.Ö 6. yy.'da nüfus kavramı Çinlilerin ilgisini çekmiş ve o zamandan günümüze devlet yöneticilerinin ilgisine konu olan en önemli konu olmuştur. Aynı zamanda geliştirilen kamu yönetimi teorilerinin de en önemli bileşenlerinden biri haline almıştır. Buna karşın, nüfusun yer değiştirmesi manası taşıyan göç kavramı 19. Yüzyılda bilimsel manada tartışma konusu olmuştur. Alman-İngiliz kökene sahip coğrafyacı ve harita uzmanı George Ravenstein göç ile alakalı ilk akademik araştırma olarak kabul gören “Göç Kanunları” isimli çalışmasını 1885-1889 yılları arasında gerçekleştirmiş ve bu konudaki tartışmaların artış göstermesine yol açmıştır (Abadan-Unat, 2017: 52).

Ravenstein'in çalışması ele alındığında genellikle, çalışma tam manasıyla bir derinlikten bahsetmek ve güçlü bir analizden söz etmek olası değildir. Sözü edilen çalışmanın esas önemi kendi dönemi içinde anlamlı yere sahip olması ve kendisinden daha sonraki çalışmalara önderlik yapmış olmasıdır. Ravenstein'in teorisinin analizi yapılırken yaşadığı dönemin özelliklerini bilmek fayda sağlamaktadır. Nitekim yaşamış olduğu dönemde hızla gelişme gösteren sanayi ile beraber yeni iş olanakları da beraberinde gelmiş ve sanayileşmeye paralel olarak ulaşım olanakları da gelişme göstermiştir. Dolayısıyla pek çok insanın evlerini, yurtlarını bırakıp iyi bir yaşam sürdürebilmeleri için farklı yerlere göç etmelerine sebep olmuştur. Ravenstein'in bu durumu gözlemlemesi “Göç Kanunları” yapısını yazmasında ve yapıta yedi adet göç yasası ortaya koymasına neden olmuştur (Çağlayan, 2006: 69).

Ravenstein'in göç kanunları adlı çalışmasının temel motivasyonunu, Dr. William Farr'ın “Göçün hiçbir kesin yasaya bağlı olmadığı” fikri meydana getirmiştir (Ravenstein, 1889).Ravenstein, Farr'ın fikirlerini yanlış yansıtmak ve göçün temel kapsamını meydana getiren yasaları belirlemek için bahsi geçen çalışmayı ortaya çıkarmıştır. 1881 İngiliz nüfus

sayımı verilerinden yola çıkarak başlamış olduğu çalışmasında göçe ilişkin yedi tane yasa belirlemiştir (Yalçın, 2004: 22).Ravenstein (1889)'nin belirlediği yasalar aşağıdaki gibidir:

1. Göçmenlerin önemli bir kısmı sadece kısa mesafeli alanlara gitmektedirler. Bu göç, nüfusun yer değiştirmesi ile veya evrensel değişimiyle neticelenmektedir. Ayrıca bu süreç göçmenleri kapsayan büyük endüstri ve ticaret merkezlerine doğru “göç akımları” meydana getirmektedir. Ravenstein göç edilen yerlerdeki iş olanaklarının çok olmasına o şehirde yaşamakta olan nüfusun, göçün boyutunu belirlediğini söylemiştir.

2. Bir şehirde ekonomik büyümenin hızlı bir şekilde yaşanması, şehri kapsayan yakın yerleşim yerlerindeki kırsal nüfusun bu şehre yoğunlaşmasına yol açmaktadır. Kırsal nüfusun şehre göçmesi nedeniyle ortaya çıkan kırsal bölgedeki boşluğu daha uzak bölgeden gelen göçmenler doldurmaktadır. Hızlı bir biçimde gelişen şehrin çekim gücü etkisi, ülkenin her yanından hissedilene dek bu yayılma süre zarfı adım adım süregelmektedir. Yani Ravenstein'in düşüncesine göre göç olgusunun bir ölçütü, aşamalı olarak seyreden ve boşalan yerlerin yakın yerlerden gelen göçmenlerle doldurulmasıyla meydana gelen dalgalarıdır. Esasında Ravenstein'in ikinci kanunu, ilkinin destekçisi veya tanımlayıcısı gibi yansımaktadır. Çünkü birincide göç dalgalarının oluşturulması ve bu dalgaların nasıl meydana geleceği ve bu göç sisteminin nasıl işleyeceği net değildir. Ravenstein'in geliştirdiği kısa mesafeli göç olgusu, onun ilk göç tipin meydana getirmektedir.

3.Göç kuramında yayılma ve emme süreci birbirini destekler pozisyonadadır ve aynı anda bu süreçler devamlılık göstermektedir. Yayılma ve emme sürecinin benzemesinin esas noktası, ulaşılmak istenen hedeftir. Yani yayılma ve emme süreçlerinde bir hedef birliği vardır. Ravenstein'a göre göç, kendi başına hedef olunmaz, kişiler yalnızca göç etme isteklerine göre gitmezler. Göçmenler için hedef, şehirde gelişen ekonomik ve ticari etkinliğin kazancında dahil olmaktır. Hızlı ve yeni bir biçimde gelişme gösteren endüstrinin gereksinim duyduğu işgücü göç ile giderilmekte ve bu şekilde gelen göç, kentsel endüstri merkezlerince emilmektedir. Ravenstein'in geliştirdiği bu işleyişteki gibi, her iki süreç göçle gereksinimlerini gidermekte ve hedef açısından birliktelik içindedirler.

4.Her göç akımı onu karşılayan diğer bir göç akımını meydana getirmektedir. Ravenstein göçün zaman içerisinde zincirleme şekilde gelişim gösterdiğini ve göç alan yerleşim alanlarının göç verdiğini de tespit etmiştir. Fazlasıyla açık bir şekilde belirlidir, Ravenstein için göç, bir kısmıyla zincirlemedir ve bir defa başladığında art arda süregelen bir evredir.

5.Büyük sanayi ve ticaret merkezlerini seçmekte olan göçmenler, uzun mesafeli göç eden göçmenlerdir. Ravenstein ilk dört yasada zincirleme ve aşamalı bir göçten söz

etmektedir. Ancak Ravenstein'in beşinci kanunu direkt olarak uzun mesafeli ve basamaksız bir göç çeşididir. Uzun mesafeli göçlerde, göç eden bireylerin büyük ticaret, sanayi alanlarına yönelmekte ve basamaksız olarak, direkt olarak bu şehirlerde kalmayı seçmektedir.

6. Şehirde yaşamakta olan bireyler, ülkenin kırsal bölgelerine yaşayanlara kıyasla daha az göç etmeye meyillidirler. Ravenstein'a göre şehirde yerleşik olarak yaşam sürenler, kırsal alanda yerleşik olarak yaşam sürenlerden daha az göç etmeye meyillidirler. Şehre doğru olan göçler, şehirde yaşam süren yerleşikleri pek yerinden etmemektedir. Halbuki kırsaldan kırsala olan göç, kırsalda yaşayan yerleşikleri yerinden etme, göç dalgaları ve basamaklı bir göç oluşturmaya meyillidirler.

7. Kadınlar, erkelere kıyasla daha çok göç etmeye meyillidirler. Ravenstein'in son göç kanunu cinsiyete dairdir. Ravenstein 1889'da yayınlamış olduğu ikinci makalesinde, kadınların iç göçler ve kısa mesafeli göçlerde erkeklerden daha çok göçe meyilli olduğunun üstünde durmuş ve bir ilavede bulunmuştur: Erkekler uzun mesafeli ve ülke dışı göçlere daha çok katılım göstermekte ve daha çok göç eğilimi kapsamaktadır (Yalçın, 2004: 25).

Ravenstein, göçü tanımlamaya ilişkin ortaya koyduğu bu kanunlar sebebiyle pek çok eleştiri almıştır. Dönemin İngiltere nüfusuna ait verileri ile gerçekleştirdiği çalışması ile göç akımlarının açıklamasının yapılmayacağı doğrultusunda eleştiriler gelmiştir. 1889 senesinde Ravenstein ikinci araştırmasını hazırlamış ve ilk çalışmasını düzenleyerek birtakım ilavelerde bulunmuştur. Çalışma kapsamında Göç Kanunları'nı belirlemenin belki fazla iddialı olduğunu fakat gelen tenkitlere karşın çalışmasını sürdüreceğini belirtmiştir. Ravensteinesas coğrafi kıstasları açısından belirli yönde gözlemlenebilen doğal akış içindeki göç hareketlerinin yasama kararları doğrultusunda yönlendirilme veya tamamıyla durdurulabilme olanağı olduğundan demografik ve ekonomik yasaların fizik yasaları gibi kesin ve katı olmamasının bilincinde olduğunu ifade etmiştir (Ravenstein, 1889: 241).

1889 senesinde ikinci makalesini yayımlayan Ravenstein, baskıcı ya da kötü yasaların, ağır vergilerin, kötü iklim şartlarının, sıkıcı sosyal çevrenin ve hatta zorlamaların göç hareketlerine yol açtığına fakat bu göç hareketlerinin maddi yönden kendini daha iyi hissetme isteğinin ortaya çıkardığı göç akımları ile karşılaştırılmasının olası olmadığını söylemiştir. İlk araştırmasında savunduğu "Kadınların erkelere oranla göç etme meyillerinin fazla olduğu" yönündeki düşüncesini açıklığa kavuşturarak sadece kısa mesafeli göçlerde erkelere oranla göç etme meyillinin fazla olduğunu ifade etmiştir. İkinci araştırmasının son bölümünde göçün devamlı şekilde artış gösterip göstermeyeceği sorusunu

yönelmiş ve buna kesinlikle inandığını, üretim ve ticaret arttığı sürece göçün de artacağını ifade etmiştir (Ravenstein, 1889: 286-288).

İlk ve ikinci araştırmasında Ravenstein, ortaya çıkarmış olduğu göç ile alakalı teorik kuramlar Ravenstein'den daha sonraki göç teorilerine temel olmuştur. Ravenstein'in yalnızca ekonomik gelişme kapsamında geliştirdiği göç modeli ile bugünkü kompleks yapıdaki göç akımlarını algılamak ve çözmek olası görünmemektedir (Çağlayan, 2006: 72).

2.2.3. Stouffer'in Kesişen Fırsatlar Teorisi

Ravenstein, özellikle mesafe üzerinde durmuş ve göçmenlerin eylemlerini belirleyen önem arz eden faktörün mesafe olduğunu vurgulamıştır. Ravenstein'in çözümlemesinde olduğu üzere ilk dönem göç araştırmalarında göçmenlerin genellikle kısa mesafeli yerleri seçtikleri belirtilmiştir. Sonradan yürütülen araştırmalarda ise göç hareketleri sadece mesafe bakımından değil mevcut bulunan avantajlar bakımından da değerlendirme konusu olmuştur (Özcan, 2016: 189).

Göçü çözümlenmeye ve göçün sosyolojik temellerini tanımlamaya çalışan esas teorilerden birisi de 1940 senesinde Stouffer tarafından ortaya konulan "Kesişen Fırsatlar" kuramıdır. Teori, kişilerin göç hususundaki kararları vermelerindeki sebep üzerine oluşturulmuştur. Bu teori aynı zamanda sosyal bir aktör olarak göçmeni göz önünde tutmaktadır. Stouffer, Cleveland bölgesinin nüfus verileri ile çalışma yapmıştır (Çağlayan, 2006: 77).

Stouffer'in teorisinde mesafe ile göç hareketliliği arasında bir ilişkinin gerekli olmadığı tahmin edilmektedir. Kesişen fırsatlar kuramı bunun yerine ortaya konulmaktadır. Kesişen fırsatlar kuramına göre bir yerden belli bir mesafe uzaklıktaki bir yere giden bireylerin sayısı, gittikleri yerdeki fırsatların sayısı ile doğru orantılı, kesişen fırsatlar sayısı ile ters orantılıdır (Stouffer, 1940: 846).

Stouffer kuramına göre göç hareketliliği ve mesafe arasında herhangi bir ilişkiye gerek yoktur. Kesişen fırsatlar terimi bunun yerine ortaya çıkmıştır. Teoride yalnızca fırsatlar üzerine yoğunlaşılması teorisinin pek çok yönden tenkit edilmesine yol açmıştır. İlk olarak teoride çoğunlukla vurgu yapılan fırsat teriminin nasıl ölçüleceğinin belirsizliği eleştirilmiştir. Göçmenlerin daha iyi bir fırsat elde etmeyi düşündükleri şehrin hangisi olacağına karar kılmaları göç hareketlerinin yönünün belirlenmesinde önemli olan bir faktördür. Bu manada göçmenlerin fırsat miktarını nasıl ölçmesi gerektiği ifade edilmemiştir. Marx'ın yedek işçi ordusu düşüncesinden hareketle teoriye farklı bir tenkit

daha getirilmiştir. Kesişen fırsatlar kuramı Stouffer'in planladığı şekilde gelişme gösterseydi işgücü piyasasında rekabet olmadığından kapitalistlerin işçilere ödemek mecburiyetinde oldukları ücretler üst seviyeye ulaşacak ve kar oranları düşerek işletmeciler negatif yönde etki göreceklerdi. Bu nedenle Stouffer teorisinde böyle durumları dikkate almamış ve teori eleştirilerin odağı durumuna gelmiştir (Yalçın, 2004: 29-30)

Teori, mesafeye bağlı olarak göç sürecinde oluşabilecek güçlükleri de dikkate alarak uluslararası göç çalışmalarına önemli katkı yapmıştır. Göçlerde ülke sınırları ve bu süreçte meydana gelebilecek olumsuzluklar, göç için önem arz etmektedir. Ülkelerden her birinin bir kontrol sisteminin olması göçleri sınırlandıran bir unsur olarak öne çıkmaktadır (Çağlayan, 2006: 77).

2.2.4. Everett Lee'nin İtme Çekme Teorisi

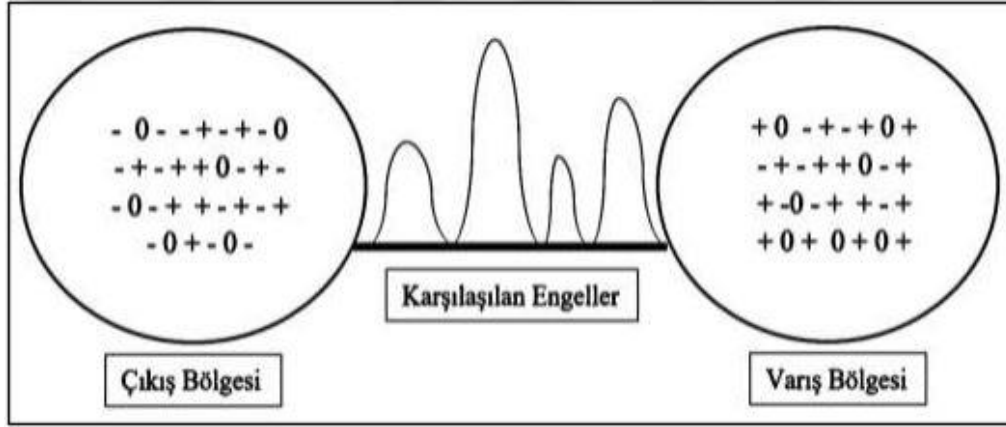
Ravenstein'in iç göçü belirli kanunlar kapsamında tanımladığı çalışmasının ardından, iç göç teorisi üzerine başka bir önemli yaklaşımda Lee (1966) tarafından geliştirilmiştir. Göç hareketlerinin itici ve çekici faktörlerle tanımlandığı kuramsal kapsam içinde, insanların bir yerden diğer bir yere gitmesi hususunda çıkış ve varış noktasındaki pozitif ve negatif etkilerin önemini vurgulanırken; her göç sürecinin bir çıkış bir de varış noktası ve bu iki nokta arasındaki başka faktörlerle açıklanabileceğini vurgulamıştır (Topbaş, 2007: 13).

Ravenstein'in göç kuramında bir şehirdeki ticaret bölgelerini ilgi merkezi seçmesi ve Stouffer'in kuramında bir şehirdeki fırsatlarla beraber oraya yönelecek göçün doğru orantılı olması açık bir şekilde söz edilmemiş olsa bile önemli bir konu olan itici ve çekici etkenler ile ilgili ispatlar sunmaktadır. İtici ve çekici unsurlar temelinde göç hareketlerinin nedenlerini açıklamada başvuru yapılan önemli kanıt olma özelliğini barındırmaktadır. Everett Lee'nin bu kuramı aslında Ravenstein'in göç kuramından esinlenmektedir (Özyakışır, 2013: 50).

Lee, göç kararlarını ve göç etme sürecine etki eden 4 temel etken belirlemiş sonrasında bu etkenlerin nasıl işlediğini şekil desteği ile tanımlamıştır (Lee, 1966: 50);

1. Çıkış (Orijin) bölgesi ile ilgili faktörler
2. Varış bölgesi ile ilgili faktörler
3. Karşılaşılan engeller
4. Kişisel faktörler

Şekil 1: Çıkış ve Varış Bölgesi Faktörleri ile Göçte Karşılaşılan Engeller

Kaynak: Lee, 1966: 50

Lee'nin belirlemiş olduğu dört ana etkenden ilk üç tanesi şekilde gözlemlenmektedir. Bun durumda her bölgede bireyleri o bölgeye çekmeye çalışan veya o bölgeden itmeye meyilli olan pek çok etken vardır. Bu durum şekil içinde “+” ve “-” işaretleri ile ifade edilmektedir. Kişilerin kayıtsız kaldıkları haller ise “0” ile ifade edilmektedir. İtici, çekici ve kötü iklim koşulları da itici gelmektedir. Fakat iyi bir eğitim sistemi çocukları küçük olan bir aile için “+” bir durum olarak görülürken, çocuksuz oluşu ev sahibi olan bir aile için üst düzey emlak vergisi ortaya çıkarması sebebiyle “-” olarak görülmektedir (Lee, 1966: 50).

Lee'nin kuramında itme ve çekme etkenlerinin yanı sıra çekim etkisi ile göç sürecine katılım sağlamak ve başka bir yere erişmek isteyen kişiler bazı manilerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu engellerin en başında mesafe bulunmaktadır. Lee, aynı zamanda göçün kişisel ve kişisel olmayan unsurlar tarafından belirlendiğini söylemiştir (Adıgüzel, 2018: 26).

Göçü meydana getiren sebeplere itme çekme teorisinde kişilerin vereceği yanıtlar her zaman değişiklik sunulabilir. Göçte etki eden faktörler olan medeni durum, yaş, çocuk sahibi olma, cinsiyet vb. unsurlar kişilerin göç kararında önem arz etmekte ve bu unsurlar sebebiyle göç kararı insandan insana farklılık göstermektedir. Bu kuram, çıkış ve varış bölgesindeki unsurları, bireysel farklılıkları ve bunların yanı sıra göç sürecinde karşı karşıya kalınan engelleri dikkate alındığından göçün sanılanın tam tersine çok daha karışık faaliyetler neticesinde meydana gelen bir olay olduğunu ispatlamaktadır. Bu manada itme çekme teorisi göç olgusunu çözmek için sosyolojik olarak önemli edinimler arz etmektedir (Yalçın, 2004: 33). Kuramın özelliklerinde en önemlisi, göç kararının yalnızca itici çekici unsurlara değil karşı karşıya kalınacak güçlüklerle ve kişisel farklılıkların dikkate alınması ile verilen

göreceli kararlara da bağılı olduğunu ifade etmesidir. Daha sonra ise kendi kişisel duruma göre göç edip etmemeye karar vermektedir.

2.2.5. Petersen'in Beş Göç Tipi

William Petersen, göç üzerine araştırmada bulunan önemli araştırmacılardan birisidir. Petersen'e göre itme ve çekme unsurları göç kararı alımında önem arz etmektedir. Fakat bireysel ve sosyal unsurlar dikkate alınmayarak gerçekleştirilecek analizler doğru olmamaktadır. Petersen bu sebeple itme ve çekme unsurlarının temelinde yer alan sosyal sebeplerin neler olduğuna yoğunlaşmıştır (Özcan, 2016:193).

1958 senesinde yapmış olduğu araştırmasında Petersen, göç ile ilgili daha önce yapılan genelleştirmelere atıfta bulunarak birtakım kritik sorular yöneltmiştir. Birçok göç araştırmacısına göre kişiler herhangi bir zorlama ile karşı karşıya kalmadığı sürece yerleşiktirler ve yerlerinde sabit kalmaktadırlar.

Göç ile ilgili Petersen psikolojik ve sosyolojik genel bir yasa olmayacağını vurgulamak istemiştir. Ona göre aynı şartlar altında olan kişilerin göç ile ilgili aynı kararı verip vermeyeceği hususunda evrensel bir görüş belirtmek zor olmaktadır. Benzer bir itme çekme unsuruna maruz kalan kişilerin bazıları göç etme kararı alırken bazıları yerinden ayrılmak istememektedir. Petersen, bireylerin aynı şartlarda bile göç ile ilgili kararlar almasının temelinde yer alan sebepleri araştırmış ve birtakım tespitler ortaya çıkarmıştır. Bu şekilde Petersen itici ve çekici unsurları referans olarak göçün sebeplerine yönelik olarak genel bir gruplandırma yapmıştır. Gruplandırma evresine geçmeden öncesinde göç eden kişilerin davranışları üzerine yapmış olduğu çalışmada temel iki ayrıma başvurmuştur. Yapmış olduğu analize göre insanlardan bazıları yenilikçi bazıları ise tutucu olmaktadır. Yenilikçi insanlar yenliğe erişmek için oldukları yerden ayrılarak göç etmektedir (Petersen, 1958: 258).

Petersen, göçe yönelik yenilikçi ve tutucu göç ayırımından sonra kişisel ve sınıfsal farklılıkları dikkate alarak temel beş göç tipi ortaya çıkarmıştır (Petersen, 1958: 259-264);

1. İlkel Göç: Ekolojik itici unsurlar sebebiyle meydana gelen göç tipidir. İlkel göç ilkel bireylerin gerçekleştirdiği göçü ifade etmektedir. Bireylerin doğal afetlerle mücadele edememesi sebebiyle yaşanan göç hareketidir.

2. Zorunlu Göç: İlkel göç tipi ekolojik baskı ve doğal koşullar sebebiyle meydana gelen bir göç hareketiyken zorunlu göç, devlet veya görev olarak devlete eş değer bir sosyal kurumun zorlaması neticesi oluşan göç tipidir.

3. Yönlendirilmiş Göç: Bu göç tipinde bireyler gitme veya kalma hususunda karar alma gücünü belirli oranlarda ellerinde tutmaktadırlar. Devlet veya görev olarak devlete aynı kategoride bir sosyal kurumun baskısı sebebiyle oluşan göç hareketinde kişilerin inisiyatif olarak, kendi kararlarını alabiliyorlarsa bu yönlendirilmiş göçe dahil olmaktadır.

4. Serbest Göç: İlkel göç tipi ekolojik koşullar nedeniyle, zorunlu ve yönlendirilmiş göç tipleri devlet vb. kurumların baskısı sebebiyle meydana gelmekteyken serbest göç tipi, göçmenlerin göç edip etmeme hususunda serbest olduğu göç şeklidir. Kişi bu göç şeklinde göç kararını net olarak kendisi vermektedir.

5. Kitlesele Göç: Serbest göçlerin neticesinde kitlesele göçler meydana gelmektedir. Teknolojik ilerlemeler, ulaşım olanaklarının artış göstermesi ve öncü göçmelerin oluşturduğu ağlar kitlesele göçün artmasına sebep olmaktadır.

2.3. Ekonomik Temelli Göç Teorileri

Göçü tanımlamaya dönük ana teorik yaklaşımlar ile birlikte göçe ekonomik gelişim eksenini kazandıran yaklaşımlar da mevcuttur. Ekonomik temelli göç yaklaşımları olarak isimlendirilen bu yaklaşımlar, genellikle emek göçü üzerinde yoğunlaşmış ve işgücü hareketliliği kapsamında göçün sebep ve sonuçları üzerinde analizler yapmıştır. Temeli ekonomiye dayanan göç teorilerinin başlangıcı olan neoklasik teori, göç kavramını tanımlamaya ve çözümlenmeye yönelik hem mikro hem de makro yaklaşım çerçevesinde ele almıştır.

2.3.1. Neoklasik İktisadın Makro Göç Teorisi

Ravenstein, bir 19. Yüzyıl coğrafyacısı olarak göç kavramının istatistiksel kurallarını formüleştirek kendisinden sonra gerçekleştirilecek göç konulu çalışmalara öncülük etmiştir. Bu formüleştirme belli bir göç eylemini temsil etmeyen genel sözler olarak ilgi toplamaktadır. Bu manada neoklasik iktisat yaklaşımı da kendi alanında göç kavramıyla alakalı ilk sistemli teori şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Castles ve Miller, 2008: 31).

Neoklasik teori göç kavramına genel anlamda işgücünün çeşitli pazarlarda karşılık bulduğu ücret farklılıkları ile yaklaşmaktadır. Bu konuda oluşturulan ana teorik kuramlar Lewis (1954), Todaro (1969) ve Harris ve Tadarı (1970) tarafından oluşturulmuştur. Bu kuramlarda ekonomik gelişim sürecinde meydana gelen göçün sebepleri ve belirleyicileri üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda göç, farklı bölge veya ülkelerdeki işgücü piyasasında

meydana gelen katılıkların heterojenlik seviyesi nedeniyle ortaya çıkan ücret farklılıklarından ileri gelmektedir (Özcan, 2016: 195-196). Kişiler, ücretlerin ve işlerin kendilerine göre en avantajlı olduğu bölgeye doğru göç gerçekleştirmektedirler. Bu göç hareketliliği neticesinde ise ücret farkları azalarak işgücü hareketliliği de yavaşlamakta ve sonucunda göç hareketleri de son bulmaktadır (Toksöz, 2006, 16). Bu çerçevede neoklasik iktisadın makro yaklaşımına göre, coğrafi şekilde işgücü talep ve arzında meydana gelen farklılıklar göçün temel nedenidir. Dolayısıyla işgücü yönünden zengin ülkelerde düşük ücret, sınırlı ve düşük işgücü olanağına sahip ülkelerde ise yüksek ücret seviyeleri izlenmektedir. Bu göç hareketliliği iş gücü yönünden zengin ülkelerde işgücü piyasasının daralmasına ve ücretlerin artmasına sebep olurken, sermaye zengini ülkelerde ise ücretlerde düşüş gerçekleşmesine sebep olmaktadır. Neoklasik iktisatçılar, bu göç hareketliliğinin piyasa bir denge sağladığını ve sermayenin gelişmekte olan ülkelere akmasını sağladığını savunmaktadırlar (Sert, 2016: 32).

Öte yandan Lewis, fazla işgücünü ihraç ve sermayeyi ithal eden ülkelerde reel ücretlerin daima düşük olmayacağını belirtmiştir. Lewis'e göre sermaye ithali gerçekleştirmek, ülkelerin kendi tüketimleri adına üretimi yapılan ürünlerde verimlilik artışı sağlamadıkça reel ücretler düşmeyecek ve piyasanın dengeleyici niteliği gerçekleşmeyecektir (Lewis: 1954: 191).

Todaro, kent ve kırsal ayrımına dikkat çekmiş ve büyük şehirlerdeki nispi gelirin yüksek seviyede olmasının bu kentlere gerçekleştirilen göç hareketinin nedeni olduğunu ifade etmiştir. Kentlerdeki çağdaş sektörlerde istihdam şansı az olmamasına karşın, nispi gelirlerdeki farklılık göçmenleri kent merkezlerine çeken sebeplerdendir. Göç düzeyinin istihdam düzeyine oranla fazla olması ise işsizlik artışına sebep olmaktadır. Bu duruma karşın Todaro araştırmasında zaman içinde beklenen ve gerçekleşen gelirin pozitif bir sayıya ulaşacağını saptamıştır (Todaro, 1969: 147).

Lewis ve Todaro'nun araştırmaları beraber incelendiğinde Todaro'nun neoklasik ekonominin göç sebeplerine yönelik yeni kuramlar kattığı belirgindir. Bu bağlamda Lewis'te yalnızca gelir eşitsizliği ve ücret farklılıkları incelenirken, Todaro'da kentlerde işsizlik olsa dahi iş bulma ihtimalinin daha çok olması ve beklenen gelirin fazla olması ele alınmış ve göçün sebepleri bakımından yeni bir bakış açısı ortaya atılmıştır. Bu sebeple neoklasik model, bireyselci ve tarihsel olmayan bir yön getirmiştir.

Devletin uluslararası göçe kısıtlama getiren çeşitli politikalarının rasyonel piyasanın işleyişine olumsuz etki edeceğini ileri süren bu model, rasyonel piyasanın işleyişini bozan

devletin iç ve dış göç üzerindeki kısıtlayıcı etkilerinin olmaması gerektiğini savunmaktadır (Castles ve Miller, 2008: 31).

Neoklasik iktisadın uluslararası göç ile alakalı makro yaklaşımı, göç akımlarına uğrayan pek çok ülkeyi derinden etkilemiş ve göç ile alakalı politikaların belirlenmesinde destek olmuştur.

Neoklasik iktisadın makro göç teorisi beş varsayımdan meydana gelmektedir (Massey vd.,1993: 433-434);

- I. İşçilerin gerçekleştirdiği dış göçün sebebi, ülkeler arasında var olan ücret farklılıklarıdır.
- II. İş gücü hareketlerini sona erdirecek olan tek olay ücret farklılıklarının ortadan kaldırılmasıdır. Ücret farklılığının bulunmadığı yerde göç hareketleri gerçekleşmeyecektir.
- III. İnsan sermayesinin uluslararası hareketliliği, genel ücretten farklı olan insan sermayesinin kazanç farklılıklarının bir neticesidir. Bu vasıflı işçilerin göç hareketleri, vasıfsız işçilerin göç hareketlerinden farklı özelliklere sahiptir, hatta zıt olarak dahi değerlendirilebilmektedir.
- IV. Uluslararası işgücü akımının birincil mekanizması işgücü piyasalarıdır. Diğer piyasalar göç hareketleri üzerinde önem teşkil eden bir etkiye sahip değildir.
- V. Göç akımlarını kontrol altına almak isteyen devletlerin takip edeceği yol, göç alan ve veren ülkelerdeki işgücü piyasalarını revize etmek ve etki etmektir.

2.3.2. Neoklasik İktisadın Mikro Göç Teorisi

Neoklasik İktisat, göç ile alakalı makro model geliştirmiş ve bu modelin varsayımlarına benzer bir mikro model ortaya çıkarmıştır. Neoklasik iktisadın mikro modelinin öncülüğünü Todaro, Sjaastad ve Borjas yapmaktadır (Abadan-Unat, 2017: 54). Göç ile alakalı makro kuramın geçerli olduğu bu modelde, kişilerin almış olduğu kararlar çok fazla önemsenmektedir. Kişiler, fayda maliyet analizi gerçekleştirmekte ve daha yüksek kazanç sağlayacakları yerlere göç gerçekleştirmeye gerçekçi bir biçimde karar almaktadırlar. Dış göçün insani sermayeye yapılan bir yatırım olma niteliği de mevcuttur. Bireyler kabiliyetlerine ve becerilerine göre daha verimli olabilecekleri alanlara göç etmeyi seçmektedir fakat daha yüksek ücret oranlarını yakalayabilmek adına bazı konularda dikkatli olmaları gereklidir. Bu bağlamda kişiler, taşınma ve seyahat maliyetleri, yeni bir kültür ve

dil öğrenme gayreti, yeni işgücüne entegre problemi ve birtakım psikolojik maliyetler üzerine yatırım gerçekleştirmek mecburiyetindedirler (Massey vd., 1993: 434).

Neoklasik iktisadın mikro kuramında beşeri sermaye olgusu ön plandadır. İnsanların rasyonel olarak göç kararı almaları göç etmeden önceki tecrübe, bilgi ve eğitim seviyeleriyle alakalıdır. Kişilerin üretime dahil olma seviyeleri, gerçekleştirecekleri fayda maliyet analizinin sonuçlarına direkt etki etmektedir. Vasıfsız bir işgücüyle vasıflı bir işgücünün göç gerçekleştirecek bölgedeki istihdam imkanlarından faydalanma ihtimali ve beklentileri çeşitlilik göstermektedir. Bu bağlamda neoklasik mikro modelin merkezi olgusu insan sermayesidir. Bireyler eğitime ya da mesleki gelişime yatırım yapmaya karar aldıkları gibi beşeri sermaye ile gelecekte kazanç sağlama olasılığını artıran göçe de yatırım yapmaya karar alabilmektedirler (Castles ve Miller, 2008: 31).

Sjaastad (1962), beşeri sermayenin maliyet ve getirileri üzerine bir çalışma yapmış ve araştırmada göçün özel getiri ve maliyetlerini maddi olan ve olmayan biçiminde ikiye ayırmıştır. Bu durumda göçün parasal maliyetleri barınma, gıda ve ulaşım giderlerinden meydana gelmektedir. Parasal olmayan maliyetler ise bireylerin tanıdıklarını, ailelerini, arkadaşlarını ve çevrelerini bırakmak istememeleri şeklinde ifade edilmektedir (Sjaastad, 1962: 83-85).

Sjaastad, özel getirilerini de maliyetler gibi parasal olan ve olmayan şekilde ikiye kategoride sınıflandırmıştır. Bu durumda göçün parasal kazançları, bir başka yere göç edilerek edinilen ve reel gelir akışını meydana getiren negatif veya pozitif getirilerden meydana gelmektedir. Bu getiriler istihdam maliyeti, nominal gelir ve fiyatlardaki farklılıklardan veya bu üçünün birleşmesinden meydana gelmektedir. Göçün parasal olmayan kazançları ise kişilerin mekânsal seçimlerinden ortaya çıkmaktadır. Bu kazanç, mekânsal seçimlerin üretim maliyeti sıfır olmasından ileri gelen bir getiri çeşididir (Sjaastad, 1962: 85-86).

Sjaastad, parasal olmayan kazanç ve maliyetlerin ölçülemediğini ve dolayısıyla kişilerin ana ekonomik varsayımlarından farklı şekilde davranabileceğini öne sürmüştür. Bu durumda üst düzey gelir imkanına sahip olan bölgelerin daha çok göç alacağı varsayımı daima geçerli olmamaktadır. Zira emekli olan bireyler, maliyetlerini ve işgücünün ucuz olduğu yerleri seçmekte veya öncesinde yaşamlarını geçirdikleri yerlere geri gitmek isteyebilmektedir (Sjaastad, 1962: 81).

Sjaastad'ın söz ettiği gibi yüksek ücret imkanının bulunduğu alanlara kişiler göç etmediği gibi yüksek işsizliğin olduğu alanlara da göç edebilmektedirler. Bu durum tamamıyla kişilerin beklentileri ve gerçekleştirdikleri fayda maliyet analizi neticesinde

verdikleri karara göre şekil almaktadır. Nitekim neoklasik kuram mikro ve makro olarak bir bütün şeklinde ele alındığında kişilerin işsizliğin çok olduğu alandan az olduğu alana doğru göç etmesi gereklidir. Fakat şehirlerdeki imkan ve fırsatlar kişilerin kararlarını farklılaştırabilmektedir.

Harris ve Todaro (1970), şehirlere olan göçlerin artış göstermesi ile meydana gelen işsizliğin kırdan kente olan göçleri durağan hale getirmediğini, tam tersine göçmenlerin bir kısmının rasyonel ve ekonomik bir tercihle göç sürecini sürdürdüğünü ifade etmişlerdir (Harris ve Todaro, 1970: 126-127).

Borjas (1989) neoklasik mikro kurama katkıda bulunmuş ve “Göç Piyasası” doğrultusunda kişilerin rasyonel olarak almış oldukları göç kararlarını yorumlamıştır. Borjas’a göre neoklasik kuram kişilerin faydalarını maksimize ettiğini varsaydığı için göçle alakalı olarak kişiler, kendi refahlarını maksimize edecekleri bir bölge veya ülke aramaktadırlar. Kişilerin mali kaynakları göç veren ve alan ülkelerdeki göç düzenlemeleri kişilerin yaptıkları bu aramayı kısıtlamaktadır. Göçmenlerin göç alan ve veren ülkenim olduğu göç piyasasında farklı bilgi alışverişi gerçekleştirmekte ve çeşitli alternatifler kıyaslanmaktadır. Böylelikle göç edecek olan bireyler göç alan yerlerin tekliflerini değerlendirerek kıyaslamaya gitmekte ve gidecek oldukları ülkeyi tercih etmektedirler (Borjas, 1989: 460- 461).

Neticede neoklasik kuramın kişilerin rasyonel kararlarını önemseydiği, kırsal ve kentsel alanlardaki beklenen getiriler üstünde durduğu dikkat çekmektedir. İnsanlar göç kararı verirken, fayda maliyet analizi gerçekleştirmekte ve beklentileri yönünde hayat standartları yüksek olan kentsel yerleri tercih etmektedirler (Başar, 2015: 16).

Neoklasik iktisadın mikro göç modeli bağlamında gerçekleştirilen tartışmalar kurama dair farklı sayıltıların geliştirilmesine yol açmıştır (Massey vd.,1993: 435-436);

1. Dış göçler, istihdam ve edinilen getirideki uluslararası değişimlerden doğmaktadır.
2. Göçün maliyetlerini azaltan kişisel özellikler, sosyal şartlar ve teknolojiler göçün net getirilerinde artışa yol açmaktadır. Bu nedenle uluslararası göç hareketleri artış göstermektedir.
3. Başka faktörler eşitken, göç edilecek ülkede ücret oranını ve istihdam ihtimalini artıran kişisel beşeri sermayenin kıstasları uluslararası işgücü hareketliliğinde artışa yol açacaktır.
4. Ülkeler arasındaki toplam göç eylemleri, kişisel fayda maliyet analizi esasına dayanan kişisel hareketlerin toplamından meydana gelmektedir.

5. Benzer ülkelerde yaşamakta olan kişilerin göç hususundaki eğilimleri farklılık gösterebilmektedir.

6. Dış göçler, ülkeler arasındaki getiri ya da istihdam oranlarındaki değişiklikler neticesinde meydana gelmektedir. Göç, beklenen gelirin uluslararası olarak eşitlenmesine dek sürmekte ve denge oluşana dek göç hareketi devam etmektedir.

7. Beklenen kazançlardaki farkın büyüklüğü, ülkeler arasındaki uluslararası göçmen akımının büyüklüğünü de ortaya koymaktadır.

8. Göçmen alan ülkelerdeki şartlar psikolojik yönden çekici ise göç maliyetleri olumsuz görülebilmektedir.

9. Göç kararları işgücü piyasaları arasındaki dengesizlik neticesinde oluşmaktadır.

10. Hükümetler, ilk olarak göç veren ve alan ülkelerdeki beklenen getirileri etkileyecek politikalarla göçü denetlemelidir.

Neoklasik kuramın varsayımları ve savunmuş olduğu görüşler pek çok ampirik araştırmada ortaya konmuştur. Gerçekleştirilen araştırmalarda neoklasik teori ile ilgili farklı neticeler de tespit edilmiştir. Az gelişmiş ülkelerden gelişmiş ülkelere göç eden bireyler ele alındığında bu bireylerin nadiren fakir olduğu, genel olarak sosyal farklılık içinde bulunan orta sınıftan oluştuğu görülmüştür. Yani neoklasik kuramın öne sürdüğü gibi kişilerin rasyonel karar almak için serbest oldukları ve yeterli bilgiyi elde ettikleri fikri gerçekte ilişkilendirilmemektedir. Neoklasik model devlet müdahalelerinin piyasanın normal işleyişinden sapmalara neden olacağını öne sürmektedir. Fakat geçmiş dönemler dikkate alındığında modern araştırmalar göçün başlamasında, şekillenmesinde ve düzenlenmesinde devletlerin oldukça önem arz ettiği bir rolünün bulunduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle neoklasik iktisadın rasyonel seçimde bulunan kişisel göçmeler yaklaşımı tarihsel gerçeklikle uyumsuzdur. (Castles ve Miller, 2008: 32-34).

Neticede neoklasik teorinin göç kuramında pek çok sorun yer almakta ve bu sorunlar üç temel grupta ele alınmaktadır (Sert, 2016: 32-33);

1. Teoride yer alan varsayımlar doğru ise göç alan ve veren ülkelerdeki pazarlar göç hareketleri neticesinde dengeye eriştiğinde göç hareketlerinin yavaşlaması gerekmektedir. Fakat bu durum gerçek hayatta yaşanmamaktadır.

2. Neoklasik kuramcılar, göç hareketlerini ifade etmek için sadece işgücü piyasasına yoğunlaşarak bu piyasa üzerinden düşünce ortaya koymuşlardır. Fakat gerçek yaşamda pek çok piyasa göç hareketlerine etki edebilmektedir. Emlak piyasası bile göç etme kararlarına etki eden önemli piyasalardan biridir.

3. Neoklasik kurama göre devletler sadece işgücü piyasasındaki talep ve arz müdahalede bulunarak göç hareketlerine müdahalede bulunmaktadırlar. Gerçek yaşamda ise göç hareketlerine etki eden devletlerin denetiminin dışında kalan pek çok sistem yer almaktadır.

2.3.3. İkili İşgücü Piyasası Teorisi

İkili işgücü piyasası teorisi, kişilerin fayda maliyet analizi gerçekleştirerek gerçekçi olarak karar aldıkları neoklasik modelden farklıdır. Bu kuram uluslararası göç hareketlerinin kişisel kararlardan değil çağdaş endüstri toplumlarının işgücü isteklerinden ileri geldiğini savunmaktadır (Massey vd.,1993: 440).

1970’li senelerin sonlarına doğru Piorevd.’nin ortaya çıkarmış olduğu bu kuram temelde çağdaş sanayi toplumlarının yapısal gereksinimleri kapsamında oluşturulmuştur. Çağdaş sanayi toplumlarının işgücü piyasalarındaki sermaye ve emek yoğun kesimlerin varlığına dayanarak oluşan ikili yapı, göçmen işgücü talebini oluşturmaktadır. Sermaye yoğun kesimde çalışanlar genel olarak donanım, bilgi ve yetenek gerektiren vasıflı işçilerken, emek yoğun kesimde çalışmakta olan işçiler genellikle vasıfsız işçilerden meydana gelmektedir. Sermaye yoğun sektörde çalışan vasıflı işçilere gereken eğitim, bilgi ve yetenek edindirmek için işveren tarafından yatırım yapılmakta ve bu nedenle işçiler kolay bir şekilde işten atılmamaktadır. Emek yoğun sektörlerde ise istikrarsız istihdam şartları bulunmaktadır. Bu sektördeki olumsuz şartlar sebebiyle halihazırdaki ülkenin vatandaşları bu sektördeki işleri genellikle benimsememektedir. Bu nedenle bu durum gelişmiş ülkelerin piyasasında düşük ücretle çalışmakta olan işgücü ihtiyacını oluşturmaktadır (Toksöz, 2006: 17-18).

Piore (1979), gelişmiş ülkelerin ekonomik yapısındaki ikili yapının göçmen işgücüne ilişkin devamlı bir talep ortaya çıkardığını ifade etmektedir. Bu talebinde uluslararası göçü oluşturduğunu ifade etmektedir. Piore’ye göre göçmenlik göç veren ülkedeki itici unsurlardan değil, göç kabul eden ülkedeki çekici unsurlardan ileri gelmektedir (Massey vd.,1993: 440). Bu nedenle ikili işgücü piyasası kuramı, göç hareketlerini dolaylı olarak ortaya koymaktadır. Nüfusun fazla olduğu az gelişmiş ülkelerde sermaye kıt olduğundan sermaye başına emek çok azdır. Aynı zamanda bu ülkelerde ücret de çok düşük seviyededir. Sermaye yönünden zengin fakat işgücü yönünden kıt olan gelişmiş ülkelerde ise işgücüne fazlaca talep vardır (Özyakışır, 2013: 66).

Bu model kapsamında hedef ülkenin işgücüne olan fazla talebi, göç hareketlerinin oluşmasında önem arz eden unsurlardan biridir. Sanayileşmiş ülkelerin devamlı esnek ve ucuz işgücüne gereksinim duymasının ise yapısal enflasyon, çalışma güdülere, işgücü arzının sınırlı olmaması, göç akımlarının bitmemesi vb. dört temel nedeni vardır (Abadan-Unat, 2017: 58-59).

İkili işgücü piyasası kuramı ile neoklasik iktisat arasında temelde içsel bir çatışma meydana gelmemektedir. Buna karşın mikro seviyeleri karar alma yöntemlerinden farklı varsayımlara bağlanmaktadır. Bunlar şöyle ifade edilebilir (Massey vd.,1993: 444);

1. Uluslararası işgücü göçü, önemli oranda gelişmiş toplumların işverenleri veya onlar için hareket eden hükümetlerin işgücü talebine dayanarak meydana gelmektedir.

2. Göçmen işçilere olan talep, ekonominin yapısal gereksinimlerinden ötürü artış göstermektedir. Aynı zamanda göçmen işçi talebi, ücret teklifleri yerine daha çok istihdam uygulamaları ile açıklandığından uluslararası ücret farklılıkları işgücü göçünün herhangi bir koşulu olarak sayılmamaktadır.

3. Göçmen alan toplumlardaki düşük seviyeli ücretler, göçmen işçi arzındaki azalma neticesinde artış olmamaktadır. Ücretler, kurumsal ve sosyal sistemler tarafından düşük tutulmaktadır.

4. Düşük seviyeli ücretlerin artmasına engel olan kurumsal ve sosyal sistemler ücretlerin düşmesine engel olamadığından göçmen işçilerin arzının artması halinde düşük seviyeli ücretler daha çok düşmektedir.

5. Hükümetler, ücret ya da istihdam oranlarındaki küçük farklılıklarla uluslararası göçe etki etmektedir. Göçmenler, çağdaş, endüstri-sonrası ekonomilerin yapısal gereksinimleri kapsamında meydana gelen işgücü talebini giderebilmektedir. Bu işgücü talebine etki etmek adına ekonomik organizasyonda önemli farklılıklara gereksinim olmaktadır.

2.3.4. İşgücü Göçünün Yeni Ekonomi Teorisi

1980 yıllarının sonu ile 1990'lı senelerde Stark tarafından ortaya atılan bu teori, aslında neoklasik iktisadi kuramın temeline dayanmaktadır. Ancak neoklasik iktisadın birtakım varsayımlarına zıt düşmektedir. Neoklasik iktisatta kişinin gerçekçi tercihte bulunarak almış olduğu kararlar göç için önemli bir belirleyici olmakta iken, yeni ekonomi kuramında kişinin değil hane halkının almış olduğu karar ve izlemler önemli belirleyici konumundadır (Toksöz, 2006: 20).

İşgücü göçü konulu gerçekleştirilen araştırmalar, geleneksel anlayıştan koparak önem arz eden değişiklik geçirmişlerdir. Kuramsal seviyede mekânsal işgücü arzının kararlarından etki gören değişkenler geniş bir kapsama yayılmıştır. Bu araştırmalarda özellikle sosyal varlıklar ve göç tutumlarındaki etkileşim öne çıkmaktadır. Aynı zamanda bir işgücü piyasası ile diğer işgücü piyasaları ve bunun dışındaki piyasalar arasında yeni bağlantılar edinilmiştir. Yeni yaklaşımlar iktisadi kalkınma süreçlerinin anlaşılması açısından katkı sağlamıştır (Stark ve Bloom, 1985: 173).

Aynı zamanda yeni ekonomi kuramında neoklasik iktisatçıların savunduğu biçimde ideal olarak işlemediği ifade edilerek, göçün yalnızca iki farklı ülke arasındaki gelir farklılıkları ile ifade edilemeyeceği belirtilmiştir. Bu durumda göç, güvenli iş şansı, uzun dönemli risk yönetimi gereksinimi, yatırım sermayesine erişim gibi unsurlara da bağlı şekilde oluşmaktadır (Castles ve Miller, 2008: 33). Stark ve Bloom (1985), bir göçmenin kişisel olarak göç kararı alamayacağını aidiyetinin olduğu aile ve gruplar ile ortak bir karar vererek göç kararını alabileceğini ifade etmişlerdir. Stark ve Bloom “bir göçmen de göç ile ilgili karar verme yetkisine sahip olmak mecburiyetinde değildir” vurgusu yaparak göçmenin kişisel göç kararı yerine grup kararları alacağını belirtmişlerdir.

Hanehalkı, kişilerin hanehalkı kaynaklarının paylaşımını farklılaştırarak ekonomik refahı ve riskleri denetleyebilmektedir. Aile fertlerinden bazıları yerel ekonomik etkinliklere katılım sağlarken diğer aile fertleri yabancı işgücü piyasalarına çalışmaya gönderilmektedir. Bu şekilde yerel ekonomik koşulların bozulduğu ve gelir noktasında sorun ortaya çıktığı hallerde hanehalkı ülke dışında çalışan aile bireyinin geliri ile ekonomik dengesini kurabilmektedir (Massey vd., 1993: 436).

Neoklasik iktisadi kuram, beklentiler veya ücret farklılıkları sebebiyle gelir seviyesi düşük göçmenlerin yüksek gelirli alanlara göç etmesi gerektiğini savunmaktadır. Normal yaşamda ise gelir seviyesi düşük toplumlar yüksek gelirli kişilere göre daha az göç etme potansiyeline sahiptirler. Yeni ekonomi teorisi bu duruma risk minimizasyonu kapsamında açıklamalar getirmiştir. Bu durumda göç etmek adına yeterli paraya sahip olmayan bireyler, paralarını yitirme riskine girmektense göç etmemeyi tercih etmektedir. Bu şekilde risk minimale indirilerek mevcut olan az para korunmakta fakat göç meydana gelmemektedir (Toksöz, 2006: 21).

Gelişmiş ülkelerdeki hanehalkı gelirine ilişkin riskler genellikle özel sigorta sistemleri ya da hükümet programları ile minimale indirilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde ise risk idaresi için gerekli olan kurumsal sistemler yeterli olmamakta, hiç bulunmamakta veya yoksul ailelerin erişemeyeceği durumdadır. Riskler minimale indirilemediğinden bu durum

yoksul ailelere göçe yöneltmektedir. Gelişmiş ülkelerde ailelerin teknoloji üretiminin uyumuna paralel olarak yeni tasarıları kolay bir şekilde finanse etmesi için sağlanan kredi olanakları diğerlerine kıyasla daha iyidir. Çoğu gelişmekte olan ülkede kredi olanakları yüksek maliyetli olmakta veya hiç bulunmamaktadır. Bu nedenle ulaşılabilir kamu veya uygun özel sigorta ve kredi olanaklarının bulunmaması, uluslararası göç üzerinde güçlü baskılar yaratmaktadır (Massey vd., 1993: 436).

Neticede göçün yeni ekonomi modeli neoklasik iktisadi yaklaşımdan farklı hipotezler ve farklı politikalar savunmaktadır (Massey vd., 1993: 439);

1. Göç çözümlerinde kişiler yerine aileler, hanhalkları veya kültürel olarak belirtilmiş üretim ve tüketim birimleri göz önünde bulundurulmalıdır.

2. Dış göçün olması için ücret çeşitliliği esas şart olmamaktadır. Ücret farklılıkları olmasa da hanhalkı, risklerin çoğunu en aza indirmek maksadıyla ulus ötesi hareketleri desteklemektedir.

3. Dış göç ile yerel istihdam veya yerel üretim birbiriyle ilişkili değildir. Hanhalklarının göçe ve yerel etkinliklere katılım sağlamaları hususunda istek bulunmaktadır. Yerel ekonomik etkinlikler sebebiyle mevcut gelirdeki artış, bu faaliyetlere yatırım yapmak için gereken sermayeyi sağlamak ve meydana gelen risk ile mücadele etmek için göçü daha çekici duruma getirebilmektedir. Bu nedenle, göçmen veren yerlerde ortaya çıkan ekonomik gelişme uluslararası göçün baskılarına etki etmeyebilmektedir.

4. Milli sınırlar içinde ücret farklılıkları olmadığında uluslararası hareketin mutlaka duracağı öne sürülememektedir. Göç arzusu, göç veren ülkedeki diğer piyasaların olmaması, eksik olması ya da dengesizliği halinde de sürebilmektedir.

5. Gelir dağılımının çeşitli noktalarındaki ailelerde veya farklı gelir dağılımına sahip toplumlarda gelirden istenilen getirinin aynı olması göç etme ihtimali üstünde aynı tesire sahip değildir.

7. Gelir dağılımlarına yön veren hükümet politikaları ve ekonomik farklılıklar, bazı hanhalklarının görece yoksunluğuna etki etmekte ve bu durum hanhalklarının göçe olan isteğini farklı yöne çekebilmektedir.

8. Gelir dağılımına etki eden hükümet politikaları ve iktisadi farklılıklar uluslararası göçü, ortalama gelir üzerindeki tesirlerinden bağımsız şekilde etkilemektedir. Göç veren yerlerde yüksek ortalama gelir sunan devlet politikaları, fakir hanhalkları gelir artışından faydalanamadığında göçü artırabilmektedir. Zengin hanhalkları gelir artışından faydalanamazsa bu politikalar göçü azaltabilir. Yeni ekonomi yaklaşımında göç kararı

yönünden hanehalkı önemli arz eden aktör durumuna gelmektedir. Hanehalkının önemli bir aktör olması ise çeşitli problemleri kendisiyle birlikte getirmektedir (Faist, 2003: 70-71).

Sonuç olarak teori kapsamında hanehalkının içinde yer alan tartışmalar dikkate alınmamıştır. Toplumsal ilişkilerin böyle basite alınması durumunda iktidar ve otorite ilişkilerini, yükümlülükleri ve dayanışmayı anlamak mümkün olmamaktadır. Hanehalkı içinde hangi bireyin göç edeceğine kimin karar vereceği ve kararı neye göre aldığı belli değildir. Hanehalkının ilişki ve yükümlülük derecesi ifade edilmemiştir. Hanehalkı fertleri çoğunlukla hanehalkının ilerisine geçen sorumluluklara sahip olmaktadır. Bununla birlikte hanehalkı akrabalığı kimi zaman evlilikten daha güçlü bağlara sahip olabilmektedir.

Yani İşgücü göçünün yeni ekonomi teorisi, neoklasik iktisat temeline bağlı olan göç teorilerine dair sorunlara çözüm bulabilmektedir. Bunun yanı sıra yeni ekonomi kuramı göç akımlarını denetlemek maksadıyla işgücü, sermaye, sigorta ve vadeli işlemler piyasalarına etki eden politikaları uygulamaktadır. Bu manada kuram, politika uygulayıcısı olan ülkelere gerçekte sahip olduklarından daha çok önem duymaktadır (Sert, 2016: 34).

2.4. İç Göç Teorileri Çerçevesinde Göçe Neden Olan Faktörler

İç göç kavramı, toplumların siyasi, sosyo-kültürel ve ekonomik yapısıyla doğrudan ilişkili bir olgudur (Tutar vd., 2012: 109). İç göç hareketlerinin Türkiye'nin kentsel dokusuna büyük ölçülerde zarar verdiği, toplumsal ve mali dengeleri alt üst ettiği, beklenmeyen pek çok olumsuz sonucun nedeni olduğu bilinen bir gerçektir (Özdemir, 2012: 14). Türkiye'de gerçekleşen demografik hareketlilik ve bu hareketlilik çerçevesinde meydana gelen problemlerin etkisi, ağırlıklı olarak büyük kentlerde hissedilmektedir.

Türkiye'de 1950'lerden sonraki yıllarda ivme kazanan iç göç kavramı, kentlerin düzensiz bir şekilde büyümesine ve çözümünü zor problemlere sebep olmaktadır. Türkiye'de göç alan bölgeler bakımından göç hareketlerinin pek çok etkisi ve sonucu bulunmaktadır. Dini, siyasal, kültürel ve etnik kimlik arayışları ve suç oranlarında meydana gelen artış gibi problemlerle sosyoekonomik yapıya doğrudan etki eden göç kavramı; ayrıca gürültü, stres, konut problemleri, işsizlik, çarpık kentleşme, altyapı eksiklikleri, uyum sorunları ve çevre kirliliği gibi problemleri de beraberinde getirmekte ve şehirlerin yaşanılabilirlik düzeylerine olumsuz etki etmektedir (Çelik ve Murat, 2014).

Türkiye'de iç göç hareketleri, göç veren bölgelerde de pek çok problemi beraberinde getirmektedir. Göç ile bir bölgedeki nüfusun aktif kısmı ayrılmakta, daha az girişimci ve daha az dinamik bölümü kalmaktadır. Bu durum, göç veren bölgelerin gelişim hızına ket

vurmaktadır. Gelişim ivmesi düştükçe verilen göç artmakta ve geri kalmışlık döngüsü işlemeye başlamaktadır. Yer değiştirme hareketlerinde bulunan bireylerin, üretim unsuru olarak değerlendirilmesiyle birlikte tüketici olarak değerlendirilmesi gerektiği de önemli bir husustur (Çelik ve Murat, 2014).

Göçü konu alan ampirik çalışmaların büyük kısmında da görüleceği gibi göç kavramını etkileyen unsurlar çok karmaşık ve iç içe konumdadır. Eğitim göç düzeyinin saptanmasındaki en önemli unsurlardan birisidir. Pek çok göçmen, göç veren bölgede yaşayan bireylerden daha yüksek eğitimlidir. Doğal olarak eğitim vasıtasıyla edindiği nitelikleri kırsal bölgelerde değerlendirmesine çok olanak bulunmamaktadır fakat kentsel alanlarda daha yüksek eğitim, kişiye daha yüksek kazanç olarak geri dönmektedir. Netice itibariyle, kırsal alanlarda ikamet eden eğitilmiş insanlar, er veya geç kentsel alanlarda kendilerini bekleyen daha üst düzey gelirin bilincine varacak ve göç kararı alacaklardır (Topbaş, 2007: 33).

Göç kavramı, farklı dönemlerde meydana gelen sebeplere göre hızı değişen, göç olayının sebeplerine göre farklılaşabilen bir yapıdadır. Buna karşın göç olayında bir sebep diğer sebeplerden daha çok ön plana çıkmakta ve etkili olabilmektedir. Bu bakış açısıyla göç kavramı değerlendirildiğinde göçlerin çoğunlukla ekonomik nedenlerde ileri geldiği ifadesi yanlış bir ifade olmayacaktır (Yılmaz, 2004: 250)

Lewis (1954), Todaro (1969) ve Harris ve Todaro (1970) göç hareketlerini açıklamak için gelir ve ücret farklılığı konularında yoğunlaşırken, Sjaastad (1962) ve Borjas (1989) ise rasyonel karar alma, beşeri sermaye ve beklentiler üzerinde yoğunlaşmıştır. Piore 1979 ise, ikili iş gücü piyasası yaklaşımını ortaya atmış ve göçün düşük ücret ve yüksek işsizlik gibi itici unsurlardan daha çok hedef ülkenin yabancı işçiye olan gereksinimi sebebiyle çekici unsurlardan ileri geldiğini ifade etmiştir. Stark ve Bloom (1985) ise göçün kişisel bir karar olmadığını göç kararının aile ve ortak düşünce yapısındaki gruplar ile birlikte alındığını belirtmiştir. İş gücü göçünün yeni ekonomi teorisi olarak ifade edilen bu yaklaşımda hane halkı geliri, yatırım sermayesine erişim, uzun dönemli risk yönetimi ve güvenli iş şansı gibi daha güncel ekonomik kavramların göç üzerinde etkili olduğu ifade edilmektedir. Castells (1989), Moravska (1990) ve Sassen (1988,1991) ise küresel sistemler ve merkez-çevre yaklaşımı kapsamında göçün sermayenin kitlesel iş gücü talebi sebebiyle meydana geldiğini savunmuşlardır. Mabogunje (1970) ise göç üzerinde ekonomik ve sosyal koşulların, iletişim ve ulaşım altyapısının, kamu politikalarının ve çevresel unsurların etkili olduğu belirtmektedir. Göçün özellikle sosyal ağırlıklı teorilerinde göçmenler arasındaki ilişkiler ağı üzerinde durmuştur. Göçmenlerin göç kararı almalarında birbirlerine etki ettiğini ve daha

önce göç eden kişilerin birikim ve deneyimleriyle sonradan göç edecek bireylerin maliyetlerini düşürdüğünü ifade etmektedir (Recepoğlu ve Değer, 2021: 50).

Ekonomik nedenler ile birlikte, kültürel ve sosyal bazı faktörler de göç hareketlerinin meydana gelmesinde önemli düzeyde etkileyici nedenlerdir. Göçe neden olan sosyokültürel faktörler arasında; endüstrileşme, gidilen bölgenin sosyal olanakları ve eğitim gibi pek çok faktör bulunmaktadır. Özellikler kırsaldan kentlere doğru gerçekleştirilen göçlerde, endüstrileşme önemli bir yer tutmaktadır. Göçün sosyokültürel nedenlerinin endüstrileşme ile birlikte, eğitim ile ilişkilendirilen bir yönü daha mevcuttur. Buna göre, gelişmiş ülkelerde eğitim olanakları, gelişmemiş ülkelere göre daha yüksektir. Diğer yandan sanatsal ve kültürel aktivitelerde de benzer bir durum söz konusudur. Bu nedenlerden kaynaklı, özellikler beyin göçü türünden göçlerin günden güne yaygınlaşması sorunu ile karşı karşıya kalınmaktadır. Sanatsal ve kültürel aktiviteler, endüstrileşme ve eğitimin yanı sıra, göç gerçekleştirmek istenen bölgenin sosyal imkanları, kişinin yaşadığı sosyal çevreye uyumsuzluğu da kültürel nedenlere bağlı göçleri oluşturmaktadır. Ekonomik açıdan tatmin olmuş kişilerin daha iyi bir yaşam tarzına ulaşmak istemeleri, özellikle iş hayatının sonunda sıcak ve sakin tatil bölgelerinin tercih edilmesi, yaşanılan bölgedeki sosyal baskının şiddeti, kan davası, geçimsizlik gibi durumlar bu tür göçlere örnek olarak verilebilir.

Pek çok şekilde hukuksal kurumları aldığı siyasal kararlar, yönetsel yapının nitelikleri, uluslararası ilişkiler alanında göçe neden olabilmektedir. Politik çatışmalar ve savaşlar da göçe etki etmektedir. II. Dünya Savaşı'nda Birleşik Krallık'ta yaşayan 5-6 milyon nüfus, savaş iktisadının iş gücü gereksinimini gidermek maksadıyla kırsal bölgelerden büyük kentlere göç gerçekleştirmiştir (Keleş, 2008: 35).

Göç eden bireyin sahip olduğu kişisel özellikler de göç sürecinde önemli bir role sahiptir. Bu özelliklerin en önemlileri; cinsiyet, yaş, dini tercihler ve etnik kökendir. Mikro değişkenlerden faydalanılan göç ile alakalı ampirik araştırmalarda özellikle cinsiyet ve yaş önemli açıklayıcı değişkenler olarak modellere dahil edilmektedir. Gençlerde göç eğiliminin daha yüksek olduğu ya da yaşlıların ve kadınların çoğunlukla kısa mesafeli göçleri tercih ettikleri ampirik çalışmalar tarafından saptanmıştır (Topbaş, 2007: 33).

2.5. İç Göçün Sonuçları

Uzun veya kısa dönemde göçün ortaya çıkardığı problemler, farklı alanlarda araştırmalara konu olmuştur. Göç ile beraber bir yerdeki nüfusun aktif kesimi göç etmekte, daha az girişimci, daha az dinamik kesimi gitmemektedir. Bu durumda net göç veren

alanların gelişiminde olumsuz etki yaratmaktadır. Bireyin yer değiştirmesinin yalnızca bir üretim unsuru olarak değil, bir tüketici olduğu göz önünde bulundurulursa göç veren alanların bir pazar olarak görece fırsatlarını yitirdikleri ve bunun da gelişime farklı yönlerden etki ettiği görülmektedir. Diğer bir deyişle giden bireyler geride bıraktıkları kişileri kaderlerine mahkum etmektedirler (Tekeli, 2008:180).

Bir yerden başka bir yere yapılan insan hareketliliği olan göç, politik, ekonomik, sosyal ve kültürel boyutları ile toplumsal alanda önemli farklılıkları da birlikte getirmektedir. Göç hareketliliği ile toplumsal alanda ekonomik, sosyal, politik ve kültürel etkiler yaratmaktadır (Tümtaş ve Ergun, 2016: 1352; Evlimoğlu ve İnak, 2017: 533). Göç kuramı sonucunda göç alan yerler ve göç veren yerler yönünden etkiler çeşitlilik arz etmektedir;

Göç Alan Yerler Bakımından

Göç alan yerler yönünden çarpık kentleşme, plansız yapılaşma, gecekondulaşma ve düzensizlik neticesinde altyapı hizmetlerinin yeterli olmaması gibi sorunlar ile karşı karşıya kalınmaktadır. Özellikle şehrin plansız büyümesi ile şehir dışında oluşturulan sanayi bölgelerinin şehir merkezi içerisinde kalması problemi ortaya çıkmaktadır. Kentleşme ile meydana gelen problemlerde kır-kent dengesinin bozulması, arsanın ve meskenin pahalı olması ve gecekondulaşma, trafik, çevre kirliliği ve kent içi ulaşım problemi, sosyal güvenlik, sağlık ve eğitim hizmetlerinin sunumu başta olarak kamu mal ve hizmetlerin sunumunda altyapı harcamalarının artış göstermesi ve optimal kent büyüklüğünün aşılması yer almaktadır (Öztürk, 2011: 30).

Kırsal alanlardan kentsel alanlara hızlı olarak akan işgücü, göç eden kişilerin yerleşimi için konut sayısında yetersizliğin meydana gelmesine yol açmaktadır (Özdemir, 2012: 10). Şehirlerdeki sanayileşme oranının düşük olması durumunda yüksek seviyelerde işsizlik problemi ortaya çıkmakta, kayıt dışı ekonomiyi söz konusu haline getirmektedir (Özdemir, 2012: 12). Kentlerdeki hızlı nüfus artışı ile istihdam ve işgücü piyasasında da farklılıklar meydana gelmektedir. Göçler ekonomik sebeplerden ötürü meydana geldiğinde göç eden kişilerin hedefi iş bulmak olmaktadır. Göç sebebiyle iş gücü piyasasında meydana gelecek emek arzındaki fazlalık işgücü talebinin sınırlı olması durumunda emek piyasasında çalışma şartlarını olumsuz etkilemektedir (Başel, 2006: 308).

Kırsal alanlarda gizli işsiz olarak görülen kişiler kentlere göç etmeleri neticesinde kentlerde istihdam edilememeleri sebebiyle açık işsizliğe dönecek ve işsizliğin kayıt altına alınması sebebiyle sosyal harcamalarda bir artışı mecburi duruma getirmektedir. Bununla birlikte göç eden kişilerin kendilerine uygun iş olanaklarından faydalanmaları kayıt dışı

istihdamın oluşması ile neticelenmektedir (Özgiraz ve Acungil, 2016: 335). Yine göç eden hane halkında geçim sıkıntısı sebebiyle ailenin diğer fertleri de çalışma hayatına katılmaktadır. Bu açıdan göç etme olgusu sonucunda hane halkı itibariyle karşılanan yoksulluk, işsizlik gelir dağılımında eşitsizlikler ve eğitim harcamalarının giderilememesi çocuk işgücünün istihdama katılım göstermesine neden olmaktadır (Şen, 2014: 249).

Nüfus artışı da göçle beraber ortaya çıkan bir diğer sorun olan yoksulluk üzerinde olumsuz etkiler ortaya çıkarmaktadır. Kentsel yoksulluk şeklinde ifade edilen terim, gelir yetersizliği haricinde düşük konuma sahip kentsel alanlarda yaşam sürme, marjinalleşme, dışlanma, barınma, eğitim, sağlık, adalet, istihdam vb. imkanlara ulaşımında dezavantajlı konumda bulunma haliyle de ifade edilmektedir (Tümtaş ve Ergun, 2016: 1353).

Konut sıkıntısı ve gecekondulaşma da göçlerle beraber ortaya çıkan sorunlardan biridir. Hızlı nüfus artışına yanıt verebilecek konut yapımının kısa zamanda tamamlanmaması gecekondulaşmaya ve çarpık kentleşmeye neden olmaktadır (Öztürk, 2007: 258).

Hızlı nüfus artışı ve kentleşme ile ilgili bir diğer problem alt yapı yetersizliğinin neticesinde oluşan çevre kirliliği sorunu olarak belirmektedir. Göç eden bireylerin oluşturduğu nüfus fazlalığı ve tüketim alışkanlıklarındaki farklılıklar çevre kirliliğinin boyutlarının derinleşmesine neden olmaktadır. Hızlı ve çarpık kentleşme ile birlikte kontrolsüz sanayileşme hava, toprak ve su kirlenmeleri ile gürültü kirliliği ve erozyon gibi çevre sorunlarına yol açmaktadır.

İç göçler ile birlikte nüfus artışı olan kentlerde oluşan bir diğer problemde kentlerin büyümesi sonucuna meydana gelen trafik ve ulaşım sorunudur. Kentlerin konut alanlarında sanayi tesislerine ve işyerlerine günün belli zamanlarında yoğunlaşacak trafik, ulaşımında yavaşlama ve tıkanmalara neden olmakla beraber ulaşım sürelerinin uzamasına da yol açmaktadır (Özdemir, 2012: 12).

Kırsal alanlardan kentlere göç eden kişilerin kentlerde uyum sağlama evresinde problemler yaşanmaktadır. Kente gelen kişilerin yeni bir çevreye girmesi, yeni bir toplumsal konuma ulaşması ile fikir ve davranışlarında farklılık oluşmaktadır (Öztürk ve Altuntepe, 2008: 1604).

Kentleşme süreci olarak isimlendirilen bu dönemde kişilerin istihdama katılım sağlayamaması, yaşamını idame ettirecek gelire sahip olmaması, uyumlarını güç hale getirmektedir. Bu süreçte uyumda meydana gelen zorluklar neticesinde hırsızlıklar, cinayetler, intiharlar artış göstermekte, mafya ve terör örgütlerine gönüllü eleman pazarı yaratmaktadır (Öztürk, 2011: 34).

Kırsal alandan göçlerin yeni başladığı zamanlarda iç göç kentteki işgücü talebini gidermekte ve yeterli olmamaktadır. Kırsal alandan göçler hız kazanarak kentleşmede belirli bir yol aldıktan sonra reaksiyon hızlı olmakta, aşırı kentleşme yargısı ile açıklanana olgu başlamaktadır. Kırsal alandaki nüfusun kentlere göç etmesi ve emeğini arz etmesi, iş bulması, kişinin kente adapte olması için yeterli değildir. Kültürel bir değişim yaşaması, kentli yaşam kalıplarını kabul etmesi, kentin fırsatlarını değerlendirebilmesi ve kentin olanaklarından faydalanabilmesi gereklidir (Tekeli, 2008:180-181).

Hızlı ve Çarpık Kentleşme

Dar anlamda kentleşme, demografik nitelik barındırmaktadır ve bu durumda kentleşme, kentlerde yaşamakta olan nüfusun ve kent sayılan yerleşim yerlerinin artış göstermesidir (Özkalp, 2008:325).

Ülkelerin kalkınmışlık derecesini, milli üretimden veya üretimin yapısal kaynaklarından ziyade, kentleşmenin çerçevesini ortaya koymaktadır. Türkiye'deki kentleşmenin önem arz eden problemi sanayi yetersizliğidir. Sanayileşememe ile beraber, örgütlenme ve uzmanlaşma yetersizliğidir. Böylelikle, az gelişmiş ülkelerdeki kentleşme hareketlerinin özelliklerini ifade eden Türkiye'de, kentleşmenin sanayileşmenin önüne geçmesi, kırsal alanların itici unsurunun daha ağır bastığı niteliktedir (Tütengil, 1984:162).

Çevre Sorunları

Çevre, insan aktiviteleri ve canlı varlıklar üstünde hemen ya da zamanla dolaylı ya da dolaysız etki yaratabilecek kimyasal, biyolojik, fiziksel ve toplumsal faktörlerin belirli bir zamandaki toplamı olarak ifade edilmektedir. Çevre problemlerini meydana getiren faktörlerin başında sanayileşme, hızlı nüfus artışı ve kentleşme yer almaktadır. Bunlara son zamanlarda turizm de ilave edilebilir (Erkan, 2002:139).

Hızlı kentleşmeyle beraber kentlerde genellikle çevre kirlenmesi yaşanmaktadır. Hızla gelişme gösteren kentlerde sağlıklı ve nitelikli bir hayat için temiz ve yeterli suyun elde edilmesi, havanın kirlenmesinin önlenmesini gerekli göstermektedir. Sağlıklı hayat için gerekli olan kanalizasyon gibi hizmetlerin sunulmaması bireyleri sağlıksız çevrenin oluşturduğu hastalıklarla karşılaştırmaktadır ve haliyle yaşam süresine de etki etmektedir (DPT, Nüfus, Demografi Yapısı, Göç, 2001:16-17).

Konut Sorunu ve Gecekondulaşma

Kırsal kesimlerden kentlere yapılan göçlerin belirgin sorunlarından biri de konut alanındadır (Tütengil, 1984:168). Gecekondu, TDK sözlüklerinde “belediyeden izin alınmaksızın, bir gecede inşa edilen bir yapı” şeklinde ifade edilmektedir. Buna göre

gecekondu, imar kanunlarına tamamıyla aykırı olarak ilkel yapıda, sağlık ve konfor açısında tamamı ile yoksun, derme çatma bir yapı olarak ifade edilmektedir (Kılınç, 2018).

II. Dünya Savaşı sonrasında %6'lık büyüme hızına erişen Türk kentleri gecekondu problemiyle karşılaşmıştır. Türkiye'nin konut problemi ile ilk karşılaşması nüfus mübadelesi döneminde ve İmar ve İskân Vekâleti'ne bağlı İskân Genel Müdürlüğü göçmenlerin yerleştirilmesi ve göçmen evlerinin yapılması ile görevlendirilmiştir. Ancak meydana gelen bu mübadele sürecindeki konut sıkıntısı, 1950 yılı sonrasında göçlerin yarattığı konut sıkıntısında nicelik ve nitelik olarak farklılık arz etmektedir (Öztürk, 2006:120).

1945 senelerin sonrasında oluşan göçler ile beraber ülke nüfusunun üstünde artış gösteren Ankara nüfusu, konut problemini meydana getirmiştir. Konut üretiminin konut talebini giderememesi sebebiyle, göç edenlerin kendi çözümleriyle beraber gecekondu olgusu toplumsal yaşama dahil olmuştur.

1966 senesindeki Gecekondu Kanunu, gecekonduya dair politikasını; gecekonduların ıslahı, tasfiyesi ve engellenmesi biçiminde üç hedefte birleştirilmiştir. Gecekondulaşma açısından önem arz eden önleme politikaları ise; 1. Gecekondu yapılırken, veya yapıldıktan hemen sonra, kolluk kuvvetlerince yıktırılması, 2. Kamu yardımları veya toplu konut yapımına ayrılan fonların artırılması ile ailelerin konut gereksinimlerini giderecek yollara başvurulması şeklindedir. Bu önlemlere karşın, gecekondulaşma önlenemezken, gecekonduların sıklıkla çıkarılan gecekondu affi ile kanuni güvence elde etmesi, bireyleri kiralamak ve satmak maksadıyla gecekondu yapımına yöneltmiş ve gecekondu ticareti hızlıca yaygınlaştırmıştır (Kılınç, 2018).

2.6. Literatür Taraması

Davies, Greenwood ve Li (2001) tarafından yapılan araştırmada, ABD'de eyaletler arası göç ve göç ile alakalı temel hipotezler test edilmiştir. Araştırma kapsamında fırsatların (kişi başına gelir, işsizlik oranı) ve buna dayanarak hareket etme maliyetlerinin göç durumuna muhtemel etkiler ele alınmıştır. Sonuç olarak, işsizlik oranındaki tek bir standart sapmalı değişimin göç ihtimalini %18 ile 20 oranında düşürdüğü, kişi başına gelir oranındaki standart sapma değişiminin ise göç ihtimalini %16 ile 17 arasında yükselttiği elde edilmiştir.

Topbaş (2007), tarafından yapılan araştırmada Türkiye'de iç göçün belirleyicilerini ortaya koymak maksadıyla 1990 ve 2000 senesi nüfus verilerini kullanılarak iki ana model kapsamında yatay kesit regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında göç

hareketlerini ifade eden değişkenler kamu yatırımı, işsizlik, ortalama ücretler, göç stoku, kişi başı gelir, kent nüfusu, tarım sektörü payı ve mesafe değişkenleri kullanılmıştır. Gerçekleştirilen yatay kesit analizi neticesinde il bazında kamu yatırımları, göç stoku, mesafe ve işsizlik değişkenleri iç göçün ana belirleyicileri olarak görülmüştür. Türkiye geneli için yapılan adımsal lojistik regresyon analizine göre ise kamu yatırımları, işsizlik, kişi başına gelir ve göç stoğu değişkenlerinin iç göç hareketlerinin önemli belirleyicileri olduğu elde edilmiştir.

Zhu ve Luo (2010), tarafından yapılan çalışmada Çin’de 2002 senesinde Heckman iki aşamalı tahmin yöntemini kullanılarak göçlerin yoksulluk ve dengesizlik üzerindeki etkisi incelenmiştir. Araştırma sonucunda, göçler ile beraber genişleyen işgücü piyasasının, kentlerde sektörel ilerlemeleri kendisiyle getirmekte olduğu; bu durumun kırsalda üretimin artışına yol açmakta ve istihdamı artırarak bölgesel dengesizlikleri azaltmakta olduğu görülmüştür.

Abar (2011) tarafından yapılan çalışmada Türkiye’nin illerinde iç göçün belirleyicilerini ortaya koymak amacıyla mekânsal ekonometrik yaklaşımla Yatay Kesit Veri Analizi yapılmıştır. 2009 senesi için gerçekleştirilen analizde iç göçün belirleyicileri olarak gelir farklılıkları, sosyal refah, iş olanakları, seçkin özelliklere sahip kişi oranları, mesafe ve sosyal aę belirlenmiştir.

Piras (2015) tarafından yapılan araştırmada, 1970 ile 2005 seneleri arasında, İtalyan bölgelerinde iç göç akımları çözümlenerek; göçe dair itici ve çekici güçler ele alınmıştır. Araştırma kapsamında kullanılan modelde, itici ve çekici faktörlerin diğer kısıtlayıcı ya da yardımcı etmenlerle beraber göç akışlarını ortaya koyduğu varsayılmıştır. Araştırmada, göç eğilimleri bakımından başlangıç ülkedeki kişi başına düşen GSYİH ile göç davranışları arasında negatif bir ilişki; varış yerindeki kişi başına GSYH ile göç davranışları arasında ise pozitif bir ilişki olduğu görülmüştür.

Yayar vd. (2016), tarafından yapılan çalışmada, Türkiye’de il bazında iç göçün belirleyicilerini belirlemek için 2014 senesi verileri ile yatay kesit regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında net göç hızı verisi bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. İşsizlik oranı, bin kişiye düşen doktor sayısı, okuryazar nüfus oranı, yoksulluk oranı ve nüfus artış hızı ise bağımsız değişkenler olarak kullanılmıştır. Bu değişkenlerin yanı sıra Ege, Marmara, Karadeniz, Akdeniz, İç Anadolu, Doğu Anadolu ve Güney Doğu Anadolu bölgeleri kukla değişken olarak modele ilave edilmiştir. Sonuç olarak modelde işsizlik oranı, okuryazar nüfus oranı ve nüfus artış hızı istatistiki olarak anlamlı olduğu

görülmüştür. İşsizlik oranının, net göç hızını negatif etkilerken, okuryazar oranını ve nüfus artış hızının pozitif etkilediği görülmüştür.

Albayrak ve Abdioğlu (2017) tarafından yapılan çalışmada Türkiye'nin illerinde iç göç hareketlerinin belirleyicilerini 2015 senesi için Yatay Kesit Veri Analizi belirlenmiştir. Sonuç olarak, ortalama gelir, işsizlik oranı, istihdam oranı, iş memnuniyet oranı, nüfus, eğitim-sağlık-altyapı imkanları ve şehir huzurunun iç göçün belirleyicileri olduğunu tespit edilmiştir.

Anavatan (2017) tarafından yapılan çalışmada Türkiye'nin illerindeki iç göçe yol açan unsurların belirlenmesi için mekânsal ekonometrik yaklaşımla Yatay Kesit Veri Analizi kullanılmıştır. 2015 senesi için yapılan araştırma sonuçlarına göre suç sayısı, konut satışları, tarım alanları, eğitim seviyesi, elektrik tüketimi, otomobil sayısı, ihracat ve turist sayısının iç göçe yol açan önemli unsurlar olduğu görülmüştür.

Özdemir (2018) tarafından yapılan çalışmada panel veri analizi ile Türkiye'deki 26 Alt Bölge çerçevesinde 2008-2016 tarihleri için net göç hızının belirleyicilerinin ortaya konması amaç edinilmiştir. Netice olarak bölgelerarası göçte etkili olan önemli değişkenler arasında; eğitim, bölgenin zenginlik seviyesini temsilen alınan birey başına düşen elektrik tüketimi, kentleşme ve terör problemi belirtilmiştir. Bu durumda eğitim, bölgelerin zenginlik seviyesi ve kentleşme olumlu yönde; buna karşılık terör sorununun ise olumsuz etki oluşturduğu görülmüştür.

Dökmen ve Tosuner (2019) tarafından yapılan çalışmada, kamu harcamaları ve vergilerin iç göç üzerindeki etkileri, Türkiye örneklemini doğrultusunda incelenmiştir. Gerçekleştirilen dinamik panel veri analiz neticesinde, kamu harcamaları ile iç göç arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamış ancak vergi gelirleri ile iç göç arasında ise negatif bir ilişki olduğu görülmüştür. Kamu harcamaları fonksiyonel sınıflandırma bakımından dikkate alındığında ise güvenlik ve savunma harcamaları ile net göç hızı arasında ters yönlü bir ilişki olduğu görülmüştür.

Ünal (2019) tarafından yapılan çalışmada Türkiye'nin I. Düzey Bölgelerinde, 2007-2017 tarihlerinde meydana gelen olayını önemli göstergelerinden olan; göç devinim hızı ve göç etkinliğinin değişim analizi tespit edilmiş, nüfus devinim ile net göç hızları arasındaki ilişkiler belirlenmiştir. Veri kaynağı olarak TÜİK' in Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sisteminde yayımlanmış olduğu 2007-2017 dönemi göç istatistikleri kullanılmıştır. Bu tarihler arasında meydana gelen göç olaylarının önemli göstergelerinden olan, göç devinim hızı, göç etkililiği, nüfus devinim ile net göç hızları değişimleri olduğu görülmüştür. Aynı zamanda bu ölçümlere dayanarak Bölgelerin göç analizleri yapılmıştır. Son on yılın verilerine göre

(2007-2017) Güneydoğu, Ortadoğu, Kuzeydoğu ve Orta Anadolu Bölgelerinde göç devinimleri çoğunlukla negatif yönlü olmuştur. İç göçlerin nüfus değişimi üzerindeki etkisini belirleyen Nüfus Devinim Hızında; en yüksek nüfus devinimi DoğuKaradeniz ve Kuzeydoğu Anadolu Bölgesinde olmuştur.

Recepoğlu ve Değer, (2021) tarafından yapılan çalışmada Türkiye'nin en önemli problemlerinden olan iç göçün belirleyicilerini az gelişmiş iller için ampirik olarak tespit etmek amaç edinilmiştir. Çalışma kapsamında bu nedenle iç göç ve uluslararası göç çalışmalarında sık olarak kullanılan çekim modeline dayalı panel veri analizleri yapılmıştır. Veri mevcudiyetine bağlı olarak araştırmada 2008-2013 dönemi baz alınmış ve analizler az gelişmiş illerden gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş illere yapılan göçler için ayrı ayrı gerçekleştirilmiştir. Sonuç olarak, Türkiye'de az gelişmiş illerdeki iç göçün temel belirleyicileri olarak iller arası mesafe, reel GSYH, nüfus, lise veya dengi okul mezun oranı, SO2 miktarı ve ceza infaz kurumlarına giren hükümlü sayıları tespit edilmiştir. Çalışmanın sonuçları, iç göçün önlenmesi için Türkiye'de bölgesel dengesizlik problemini azaltmaya ilişkin politikaların uygulanması ve mevcut politikaların iyileştirilmesi gerektiğini göstermiştir.

Elmalı (2021) tarafından yapılan çalışmada Türkiye'de İller Arası Göçün Mekansal Etkileri incelenmiş ve il bazında net göç verileri baz alınarak, demografik ve iktisadi değişkenlerin etkisi tespit edilmiştir. Mekânsal analiz, mekânsal bağlantılarla karakterize edilen coğrafi alan sınırları kapsamında daha doğru tespitler ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla mekânsal gecikmeli, mekânsal hata ve mekânsal Durbin modelleri tercih edilerek, Maksimum Olabilirlik (ML) yöntemi ile tahmin edilmiştir. Mekânsal Durbin modeli uygun olarak belirlenmiştir. Modelin tahmin sonucuna göre; bir ilin işgücünde, nüfusunda, bebek ölüm oranında ve öğrenci sayısında oluşan değişimlerin, net göç üzerinde etkili olduğu görülmüş ve öğrenci sayısının ilin komşuluğundaki net göç rakamlarını da etkilediği ortaya konmuştur.

Ulusal ve uluslararası literatürden neticesinde sonuçlar bir bütün şeklinde incelendiğinde göçü oluşturan sebeplere yönelik evrensel bir görüş birliğinin oluşmadığı görülmektedir. Araştırılan ülke, dönem, bölge ve uygulanan ampirik yöntemlere göre sonuçlar farklılık göstermektedir. Diğer taraftan Türkiye üzerine gerçekleştirilen araştırmalara bakıldığında son dönemde ülkenin tamamını içeren çalışmalarda artmış olsa bile illerin sosyoekonomik gelişmişlik seviyelerine oranla iç göçün belirleyicilerini üzerine çalışılan araştırma sayısı oldukça sınırlı kalmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. METODOLOJİ

3.1. Araştırma Modeli ve Veri Seti

3.1.1. Binominal Lojistik Model

Bağımlı ve bağımsız değişken ayrımının yapıldığı çok değişkenli bir modelde, bağımlı değişken nominal ölçekli bir değişken olduğunda EKK tekniğiyle elde edilen tahminler yetersiz kalmaktadır. Diğer bir anlatımla, tahmin edilen varyanslar artık minimum değildir. Çünkü, EKK tekniği bağımlı değişkenin normal dağılıma uyduğunu varsaymaktadır. Bağımlı değişken nominal ölçekli olduğunda ise, bu varsayım sağlanamamaktadır. Bağımlı bir modelde, bağımlı değişken nominal ölçekli ise, EKK tekniğine alternatif olarak kullanılabilen teknikler arasında diskriminant ve lojistik regresyon modelleri yer almaktadır (KALAYCI, 2006, s.273).

İkili lojistik regresyon analizi ikili cevap içeren bağımlı değişkenlerle yapılan lojistik regresyon analizidir. Bir ya da daha fazla açıklayıcı değişken ile ikili cevap değişkeni arasındaki bağlantıyı ortaya koyar. Açıklayıcı değişkenler ya faktör değişkenlerdir ya da ortak değişkenlerdir (KARAGÖZ, 2016, s.857).

İki değerli bağımlı bir olasılık modeli, logit model olarak şöyle tanımlanır;

$$P_i = E(Y = 1/X_i) = \frac{1}{1 + e^{-(\beta X_i)}}$$

eşitliğinden $Z_i = \beta x_i$ olarak alınırsa,

$$P_i = E(Y = 1/X_i) = \frac{1}{1 + e^{-Z_i}}$$

denklemleri, kümülatif lojistik dağılım olarak bilinir (TOPBAŞ, 2007, s.86).

Çalışmada bağımlı değişken olan illerin net göç alma durumu; eğer il net göç alıyorsa 1, net göç veriyorsa 0 olarak tanımlandığı için iki durumlu lojistik model tercih edilmiştir. Çalışmada kullanılacak olan model kısaca bu biçimde özetlenebilir.

3.1.2. Veri Seti ve Yöntem

Bu araştırmada Türkiye'deki iç göç üzerinde etkisi olan faktörlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda TÜİK 2020 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sisteminden 81 ilin toplam aldığı ve verdiği göç sayılarına ulaşılarak göç hareketlerinin dinamikleri ve genel özellikleri hakkında daha güvenilir bilgi sağlamak mümkün olacaktır.

İllerin aldığı ve verdiği göç üzerinde etkisi olduğu düşünülen ve TÜİK Coğrafi Bilgi Portalında verilerine ulaşılabilen aşağıdaki değişkenler tanımlanmıştır.

Tablo 1: Değişken Tanımlamaları

Değişken Adı	Değişken Tanımı
aldığı	İllerin aldığı göç sayısı
verdiği	İlleri verdiği göç sayısı
net	İllerin net göç sayıları
eort	İllerin farklı eğitim düzeylerine ait öğretmen başına düşen öğrenci sayısı
su	İçme suyu şebekesi bulunan nüfus oranı
konut	İl düzeyinde konut satış sayıları
endeks	İl düzeyinde tüketici fiyat endeksi (yıllık değişim)
dolar	Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla, Değer (2009 Bazlı)
TL	Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla, Değer (2009 Bazlı)
suc	İl düzeyinde suç türü ve suçun işlendiği illere göre cezaevine giren hükümlü sayısı (ekonomik suçlar)

Aşağıdaki tabloda çalışmanın analiz kısmında kullanılan değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikleri görülmektedir.

Tablo 2: Değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler

Tanımlayıcı İstatistikler					
	N	Minimu m	Maksimu m	Ortalama	Std. Sapma
verdiği	81	5215	381654	27885,51	44514,226
aldığı	81	4085	328632	27885,51	41434,585
net	81	-53022	23099	,00	9367,821
su	81	89	100	98,11	2,197
eort	81	9	18	12,91	2,020
konut	81	192	265098	18510,07	35694,537
abd	81	2901	13914	6685,35	2229,714
tl	81	20421	97950	47063,60	15697,128
endeks	81	13,1000	17,5100	14,872840	,9870565
suç	81	31	33481	2430,59	4447,480
Valid (listwise)	N 81				

3.1.3. Analiz ve Bulgular

Çalışmada ileriye doğru adımsal regresyon tekniği kullanılmış olup 4. Adımda uygun modele ulaşılmış ve modele ilişkin tanımlayıcı istatistikler ile modelin kendisi aşağıda sunulmuştur. Tablo 2 de görüleceği üzere modelin Chi-square istatistik değeri 17,243 bulunmuş olup istatistiksel olarak anlamlıdır. Yani, model katsayıları anlamlıdır ve bağımlı değişken ile bağımsız değişkenler arasında ilişki vardır.

Tablo 3: Adımsal Ki-Kare Sonuçları (Nihai Adım -4)

		Chi-square	df	Sig.
Step X	Step	11,243	4	,024
	Block	17,243	4	,0012
	Model	17,243	4	,0012

Tablo 3'te görüldüğü üzere model, bağımlı değişkendeki değişimin, Cox & Snell'e göre %18,6 ve Nagelkerke'ye göre %41,4'unu açıklamaktadır. Modelin açıklayıcılık gücü yeterli bulunmuştur.

Tablo 4: Model Özeti

Step	-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square
4	105,047 ^a	,186	,414
a. Estimation terminated at iteration number 4 because parameter estimates changed by less than ,001.			

Sınıflandırma tablosu model uyumunun bir diğer göstergesidir. Tablo 5 incelendiğinde model göç verme durumunu %97,9 ve göç alma durumu %29,4 doğru tahmin etmektedir. Modelin genel olarak ise %69,1 doğru sınıflama oranına sahiptir. Burada dikkat çeken bir bulgu ise modelin göç verme durumundaki performansına kıyasla göç alma durumunu net olarak ortaya koyamamasıdır. İlgili alan yazın dikkate alındığında bir il için itici yani göç vermeye sebep olan faktörlerin modele dahil olduğu söylenebilir.

Tablo 5: Doğru Sınıflandırma Tablosu

	Gözlem		Tahmin Edilen		
			Net Göç Durumu		Doğru Sınıflama Yüzdesi
		,00	1,00		
Step 4	Net Göç	,00	46	19	97,9
		1,00	24	10	29,4
	Ortalama Yüzde				69,1

Tablo 6: Model Sonuçları

		B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Step 4 ^a	eort	,0056	,025	9,671	1	,002	1,005
	abd	,0017	,026	8,161	1	,004	1,080
	endeks	-,0928	,003	28,724	1	,001	,912
	suç	,00023	,016	4,383	1	,036	1,010
a. Variable(s) entered on step 4: eort, abd, endeks, suç.							

Adımsal regresyon modeli sonuçları yukarıdaki görülmektedir. Buna göre modele eğitim, gelir, enflasyon ve suç değişkenleri dahil edilmiştir. Eğitim ve Gelir (\$ cinsinden kişi başına düşen) değişkenleri illerin net göç almaları üzerinden pozitif etkilidir. Modeldeki ilginç bir sonuç ilk düzeyindeki suç değişkeninin itici bir faktör olarak göç alma üzerinde olumsuz etkisi olacağı düşüncesine rağmen katsayının pozitif elde edilmesidir. Bunun olası sebebi olarak da ildeki suç düzeyinin yüksekliğinin ildeki refah düzeyini temsil ettiği yönündedir. Enflasyon oranı da beklenildiği üzere negatif tespit edilmiştir. Yani il düzeyindeki enflasyonun yüksek oluşu ildeki yaşam maliyetinin yüksek olması anlamına gelmektedir ve ilin göç alma olasılığına azaltmaktadır.

Lojistik regresyon sonuçlarının ilin göç alma bahis olasılığı hesaplanması ise aşağıdaki şekilde yapılmaktadır.

$$L = \ln\left(\frac{P}{1-P}\right) = Z = 0,0056Eğitim + 0,0017KBDG \pm 0,0928enf + 0,00023crm$$

Elde edilen modelden yola çıkarak ilgili değişkenler bakımından sahip olduğu değerleri bildiğimiz bir ilin net göç olasılığı konusunda bir öngöründe bulunabiliriz. Varsayalım herhangi bir ilin eğitim ort 11,5, suc 4000 abd gelir 6000 ve tüketici fiyat endeksi %10 olsun. Bu durumda modele göre ilgili ilin göç alma bahis oranı

$$\begin{aligned} L &= \ln\left(\frac{P}{1-P}\right) = Z \\ &= 0,0056 * 11,5 + 0,0017 * 6000 + 0,0928 * 0,10 + 0,00023 * 4000 \\ &= 11,19368 \end{aligned}$$

Olacaktır.

$$P(Y) = \frac{e^z}{1 + e^z} = \frac{1}{1 + e^{-z}} = \frac{1}{1 + e^{-11,193368}} = 0,278$$

Buna göre $P(Y) < 0.50$ ise $Y=0$ alınır(Göç veren), $P(Y) \geq 0.50$ ise $Y=1$ alınır.(Göç alan) $P(Y)=0,278$ olduğundan yukarıdaki verilere sahip bir il model sonuçları itibariyle göç veren il olarak kabul edilir.

SONUÇ

Göç, kişi veya toplulukların politik, kültürel, ekonomik, sosyal ve güvenlik gibi farklı sebeplerden kaynaklanan bir yerden başka bir yere gitmesi olarak ifade edilmektedir. Ortaya çıktığı alanlarda göç, politik, ekonomik, kültürel, ailevi ve başka sebeplerle de oluşabilmektedir. Bu nedenler göçün, itici güçleri iken çekici güçleri de olabilmektedir. İç göç; insanların yaşamış oldukları ülke içerisinde bir konumdan başka bir konuma gitmesiyle gerçekleşmektedir. Genel olarak az gelişmiş yerlerden gelişmiş alanlara ya da kırsal kesimlerden kentsel alanlara doğru yapılan iç göç, topluma politik, ekonomik ve sosyal değişimlere neden olmaktadır. Özellikle iç göçler ile beraber kentlerdeki nüfus artışının hızlanması ve göç edilen alanlardaki farklı problemlerin meydana gelmesi bölgesel dengesizliklerin ortaya çıkmasına temel oluşturmaktadır.

Günümüzde sınırların yavaş yavaş yok olması, savaşlar, politik ve ekonomik sebepler vb. gelişmeler göç sürecinin hızlanmasına yol açmıştır. Dolayısıyla göç olgusu pek çok disiplinin araştırma konusu olmuştur. Ekonomi psikoloji, sosyoloji, disiplinlerden sadece bazılarıdır. Küresel çaplı göçle beraber ülkeler içinde bölgesel göçler artış göstermiştir.

Göç teorileri, kişilerin veya toplumların göç etme sebeplerine cevap bulmak amacıyla ele alınan teorilerdir ve göç teorilerinin saptanmasında özellikle çekici ve itici etkenler önemli role sahiptir. İtici etken olarak kişilerin içerisinde buldukları yaşam şartlarının çok zor olması veya kişiler tarafından katlanılamaz bir yaşam kalitesi olarak nitelendirilmesidir.

Bu çalışmada, 81 ilin aldığı net göç hızı ile buna bağlı etkenlerin tespit edilmesinde eğitim, içme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet veren belediye nüfusun toplam belediye nüfusuna oranı, konut satış sayıları, cari fiyatlar düzeyi ve suç işleme oranlarından yola çıkarak itici ve çekici güçlerin neler olduğu elde edilmek istenmiştir.

Ekonometrik analizler vasıtasıyla elde edilen sonuçlar ışığında, iç göçün belirleyicileri olarak, ildeki kişi başına gelir düzeyi, il düzeyinde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı, suç oranı ve ildeki fiyatlar genel seviyesi olarak tespit edilmiştir. Gelir, eğitim ve suç değişkenlerin illerin göç alma olasılıkları üzerinde pozitif etki ederken enflasyon değişkeni negatif etki etmektedir.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, N. (2017). *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*, 3.Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul
- Adıgüzel, Y. (2018), *Göç Sosyolojisi*, 2.Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara
- Adıgüzel, Y. (2021). Küreselleşme Çağında Göç. İstanbul Üniversitesi https://cdn-acikogretim.istanbul.edu.tr/auzefcontent/20_21_Guz/kuresellesme_caginda_goc/2/index.html
- Akıncı, B. - Nergiz, A. - Gedik, E. (2015). Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Toplumsal Kabul. *Göç Araştırmaları Dergisi*, Sayı 2, 58-83
- Al Amin, M. M. (2010). *Factors Behind Internal Migration and Migrant's Livelihood Aspects: Dhaka City, Bangladesh*, Lund University, <https://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=1614168&fileId=1614174>
- Atasü-Topçuoğlu, R. (2016). Düzensiz Göç: Küreselleşmede Kısıtlanan İnsan Hareketliliği, Küreselleşme Çağında Göç- Kavramlar, Tartışmalar, 3.Baskı içinde (501-518), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Barışık, S. (2020). *Bölüm 1 Göç Kavramı, Tanımı Ve Türleri*. Gaziosmanpaşa Üniversitesi, <https://www.researchgate.net/profile/Salih-Barisik/pdf>
- Bartram, David vd. (2017). *Göç Meselesinde Temel Kavramlar*, (Çev. İtir Ağabeyoğlu Tuncay), 1.Baskı, Hece Yayınları, Ankara.
- Başar, Y. (2015). *Türkiye'de İller Bazında İç Göçü Belirleyen Faktörlerin Ekonomik Analizi: 2008-2013*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Başar, S., Künü, S. ve Bozma, G. (2016). Eğitim ve Sağlık Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, No: 10, ss. 189-204.
- Başel, H. (2007). Türkiye'de Nüfus Hareketlerinin ve İç Göçün Nedenleri, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, No:53, ss. 515-542
- Bodur, M. Z., Ege'de Denizden Yapılan Yasa Dışı Göç ve Göçmen Profilleri, Göçmenlerin Geleceğe Yönelik Beklentileri ve Öngörüler. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 6(12), s. 103-133.

- Borjas, G. J. (1989). Economic Theory and International Migration, *International Migration Review*, Special Silver Anniversary Issue: International Migration an Assessment for the 90's 23(3): 457-485.
- Bostan, H. (2017). Türkiye’de İç Göçlerin Toplumsal Yapıda Neden Olduğu Değişimler, Meydana Getirdiği Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Coğrafya Dergisi/Journal Of Geography*, (35)
- Castles, S. ve Miller, M. J. (2008). Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul
- Civan, O., ve Gökalp, A. (2011). Göçmen İşçi Kavramı ve Göçmen İşçilerin İş Sağlığı ve Güvenliği. *Çalışma ve Toplum*, 1(28), 233-263.
- Çağlayan, S. (2006). Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, No: 17, ss. 67-91.
- Çelik, F. (2006). İç Göçlerin İtici ve Çekici Güçler Yaklaşımı ile Analizi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, No:27, ss. 149-170.
- Çelik, N. ve Murat, G. (2014). Türkiye’de İç Göç Sorununa Yeni Bir Yaklaşım: Stratejik İç Göç Yönetimi. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/98069>
- Danış, A. D. (2004), *Yeni Göç Hareketleri ve Türkiye*, Birikim, No: 184–185, s.216-224
- DPT, Nüfus, Demografi Yapısı, Göç, (2001), *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Nüfus, Demografi Yapısı, Göç Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, DPT Yayınları, Ankara
- Ekici S. ve Tuncel G. (2015). Göç ve İnsan. *Birey ve Toplum Dergisi*, Sayı 1, 9-22
- Erçevik, Hande (2013), *Türkiye’deki İç Göçlerin Nedenlerinin Log Lineer Analiz ile İncelenmesi*.Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Erder S., (2011). *Zor Ziyaret: Nataşa mı? Döviz Getiren Bavul mu?: Eski Doğu Bloku Ülkelerinden Gelen Kadınların Piyasasına Girişi*, S. Sancar (Dr1), Birkaç Arpa Boyu: 21. Yüzyıla Girerken Türkiye’de feminist çalışmalar, Cilt I. İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları.
- Erkan, R. (2002). *Kentleşme ve Sosyal Değişme*, 1.bs., Ankara: Bilimadamı Yayınları.
- Es, M. ve Ateş, H. (2004). Kent Yönetimi, Kentleşme ve Göç: Sorunlar ve Çözüm Önerileri, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Sayı 48.
- Evlimoğlu, U. ve İnak, C. (2017). Türkiye’de İç Göçlerin İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması 1’e Göre İtici ve Çekici Güçler Yaklaşımıyla Değerlendirilmesi (2008-2016), *Uluslararası Kahramanmaraş Yönetim, Ekonomi ve Siyaset Kongresi*, ss. 532-562

- Faist, T. (2003). *Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar*, (Çev. Azat Zana Gündoğan, Can Acar), Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Gençler, A. (2003). Küreselleşmiş Dünyada İşçilerin Asimetrik Gelişimi ve Avrupa Yaklaşımı, *Uluslararası Bilimsel Konferans Unitech 03*, Cilt: II, Gabrovo. s.73-76.
- Gençler, A. (2004). Avrupa Birliği'nin Göç Politikası, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Prof. Dr. Turan Yazgan'a Armağan Özel Sayısı, sayı: 49.
- Greenwood, M. J., Hunt, G. L. (2003). The Early History of Migration Research'', *International Regional Science Review*, 26 (1), p. 2-3
- Güneş, F. (2012). *Göç, Yoksulluk ve Sosyal Politika*, İktisadi Araştırmalar Vakfı, ss. 181-219. <https://iav.org.tr/>
- Gürbüz M., (2007). Yüreğir'e Göç Eden Nüfusun Sosyo-Ekonomik Özellikleri ve Kentleşme Sürecindeki Değişimi. *Coğrafya Dergisi/Journal of Geography*, sayı 15,
- Gürsoy, M. (2013), *Kentleşme Sürecinde Göç Suçluluk İlişkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adıyaman Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Harris, J. R. & Todaro, M. P. (1970), Migration, Unemployment and Development: A Two Sector Analysis, *The American Economic Review*, 60(1), 126-142.
- İçduygu, A. vd. (1998), Türkiye'de İçgöç ve İçgöçün İşçi Hareketine Etkisi, Ahmet İçduygu (Ed.), *Türkiye'de İç Göç*, (207-244), İstanbul: Tarih Vakfı Yayını
- İçduygu, A. ve Sirkeci, İ. (1999), Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Göç Hareketleri, Oya Baydar (Ed.), *75 Yılda Köylerden Şehirlere*, (249-268), Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Jaceviciute, E., Kuralay E. (2014). <https://image3.slideserve.com/6354179/slide1-n.jpg>
- Kandemir, O. (2017). Refah Göstergeleri Bağlamında Türkiye'de İller Arası İç Göç Hareketlerinin Analizi. *Itobiad: Journal of the Human & Social Science Researches*, 6(1).
- Kaya, A. (2012). Tarihsel Süreçleriyle Türkiye'nin Demografik Yapısı ve İç Göç: Paranın Götürdüğü Yere Git, (Türkiye'de İç Göçün Sosyo Ekonomik Sonuçları ve Adana Özelinde Değerlendirmesi Sempozyumu), Adana, <http://www.iav.org.tr/yonetim/dosya/seminer/adanagoc1.pdf> 23-45.
- Kaygalak, S. (2009), *Kentin Mültecileri*, Neoliberalizm Koşullarında Zorunlu Göç ve Kentleşme, Dipnot Yayınları, Ankara
- Keleş, İ. (1997). Türkiye'de göç eğilimleri ve şehirleşme süreci. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1(2), 167- 187.
- Keleş, R. (1998). *Kentleşme politikası*. Ankara: İmge Kitabevi
- Keleş R., (2008). *Kentleşme politikası*, Ankara İmge Yayınları, 10. Baskı, 2008

- Kılınç, M. (2017). Türkiye 'deki İç Göçlerin Gecekondulaşma, işgücü ve istihdam Yapısındaki Değişime Etkisi.
- Koçak, Y. ve Terzi, E. (2012). Türkiye’de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri, *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(3), ss. 163-184.
- Lee, Everett S. (1966). A Theory of Migration, *Demography*, 3(1), ss. 47-57
- Lewis, W. A. (1954). Economic Development with Unlimited Supplies of Labor. *The Manchester School of Economic and Social Studies*, 22: 139-191.
- Massey D. S., Arango J., Hugo G., Kouaouci A., Pellegrino and A. ve Taylor J. E. (1993). Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *JSTOR*, 19(3): 431-466.
- Nakanishi, H., (2008). *Göç Halindeki Nüfusun Güvenliği, İran’daki Afganlardan Türkiye’deki Türkmenlere, Bir Konu İncelemesi, Sorunlu Bölgelerde Göç.* (Nakanishi, Hisae; Sirkeci, İbrahim; Cabbarlı, Hatem) Global Strateji Enstitüsü, Yayın No: 9. (s.13-26)
- Özcan, E. Deniz Ela (2016). Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme, *İş ve Hayat Dergisi Ekonomi Hukuk ve Sosyal Politika*, 2(4), 183-215.
- Özdemir, M. (2008). *Türkiye’de İçgöç Olgusu, Nedenleri ve Çorlu Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özdemir, H. (2012). Türkiye’de İç Göçler Üzerine Genel Bir Değerlendirme, *Akademik Bakış Dergisi*, 30(11), ss. 1-18.
- Özdemir, D. (2018). Türkiye’de Bölgelerarası İç Göç Hareketlerinin Belirleyicileri’ *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(3), ss. 1337-1349.
- Özkalp, E. (2008). *Sosyolojiye Giriş*, 16.bs., Bursa: Ekin Yayınevi
- Özkiraz, A. ve Acungil, Y. (2016). Göç Olgusu ve Göçün Kentlerin Toplumsal, Ekonomik, Kültürel Gelişmesine ve Kalkınmasına Etkileri, *2. Uluslararası Uygulamalı Bilimler Kongresi: “Göç, Yoksulluk ve İstihdam”*, ss. 332-338
- Öztürk, M. (2007). Türkiye’de İç Göçe Katılanların Kent Yaşamına ve Kentsel Emek Piyasalarına Etkileri, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, No: 52, ss. 245-264
- Öztürk, M. ve Altuntepe, N. (2008). Türkiye’de Kentsel Alanlara Göç Edenlerin Kent ve Çalışma Hayatına Uyum Durumları: Bir Alan Araştırması, *Journal of Yasar University*, 3(11), sss. 1587-1625.
- Öztürk, N. (2011). Bölgesel Dengesizliklerin Yarattığı Sorunlar, *Bütçe Dünyası Dergisi*, 35(1), ss. 30-55.

- Özyakışır, D. (2013), *Göç Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama*, Nobel Yayıncılık, YayınNo: 663, Ankara.
- Petersen, William (1958). A General Typology of Migration. *American Sociological Review*, 23 (3), 256-266.
- Ravenstein, E. G. (1889). The Laws of Migration. *Journal of the Royal Statistical Society*, 52(2): 241-305
- Recepoğlu, M. ve Değer, M. K. (2021). Türkiye'nin Az Gelişmiş İllerinde İç Göçün Belirleyicileri: Panel Çekim Modelinden Bulgular (2008-2013). *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(21).
- Sert, D. Ş. (2016). Uluslararası Göç Yazınında Bütünleyici Bir Kurama Doğru. *Küreselleşme Çağında Göç-Kavramlar, Tartışmalar*, 3. Baskı içinde (29-47), İletişim Yayınları, İstanbul
- Sjaastad, Larry A. (1962). The Costs and Returns of Human Migration, *Journal of Political Economy*, 70(5), 80-93.
- Stark, Oded ve Bloom, David E. (1985). The New Economics of Labor Migration, *The American Economic Review*, 75(2), 173-178
- Stalker, P. (2000). *Workers Without Frontiers, The Impact of Globalization on International Migration*, International Labor Office, Geneva
- Stouffer, S. A. (1940). Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance. *American Sociological Review*, 5(6): 845-867
- Şahin, B. (2010). Almanya'daki Türk Göçmenlerin Sosyal Entegrasyonunun Kuşaklar Arası Karşılaştırılması: *Kültürleşme, Bilig*, Sayı 55, Sayfa: 103-134.
- Şen, M. (2014). Türkiye'de İç Göçlerin Neden ve Sonuç Kapsamında İncelenmesi, *Çalışma ve Toplum*, 40(1), ss. 231-256.
- Tekeli, İ., (2008), *Göç ve Ötesi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul
- Tekin, U. (2007). Avrupa'ya Göç ve Türkiye. *İÜBF Dergisi*, S:44
- Todaro, M.P. (1969). A Model of Labor Migration and Urban Unemployment in Less Developed Countries. *The American Economic Review*, 59 (1): 138-148
- Toksöz, G. (2006). *Uluslararası Emek Göçü*, 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Topbaş, F. (2007). *İç Göçün Belirleyicileri Üzerine Ekonometrik Bir Model Çalışması: 2000 Türkiye Örneği*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Tutar, H. Vd. (2012). TRA2’de Göç Olgusu: Sebep ve Sonuçlar Bağlamında Analitik Bir Araştırma. TRA2 Bölgesi Teorik Çerçevesi; TRA2 Bölgesinin Sosyo Ekonomik Yapısal Göç, s.10

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), www.tuik.gov.tr

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB), www.tcmb.gov.tr

Tümtaş, M. S. ve Ergun, C. (2016). Göçün Toplumsal ve Mekansal Yapı Üzerindeki Etkileri, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(4), ss.1347-1359.

Tütengil, C. O. (1984) *Az Gelişmenin Sosyolojisi*, 4.bs., İstanbul: Belge Yayınları

Ünver, C. (2009). Uluslararası Göç ve Kalkınma Tartışmalarında Yeni Yaklaşımlar ve Türkiye, *Tisk Akademi*. 8(4), s: 82-97.

Vural, D., G. (2007). *Uluslararası Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Westerlund, J. (2007). Testing for Error Correction in Panel Data. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 69(6), 709 - 748.

Yalçın, C. (2004). Göç Sosyolojisi, Anı Yayıncılık, Yayın No: 975-6376-38-4, Ankara

Yıldız, M. Zeydin-A. F. (2011). Göç ve Yoksulluk: Hakkâri Örneği *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 437- 462

Yılmaz, N., (2004). Farklılaştırıcı ve Ayrıştırıcı Bir Mekanizma Olarak Kentleşme. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, sayı 48.

Yılmaz, V. (2019). İç göçün nedenleri ve değerlendirilmesi: Bitlis ili örneği. *OPUS– Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11(18), 1709-1735.